

Sebestyén Antal hadikfalvi plébános levelei a Szent László Társulat és a Külügyminisztérium levéltárában*

A forrásokról

Az alábbiakban közölt forrásegyüttes Sebestyén Antalnak, a bukovinai székely település, Hadikfalva plébánosának a különféle egyházi vezetőkhez és diplomatakhöz 1932 és 1945 között írt leveleit tartalmazza. Az iratok három különböző levéltári iratanyagban lelhetők fel; többségük a Szent László Társulat archívumából származik, amelynek törzsanyaga a Magyar Országos Levéltárban önálló fondot alkot. Ezenkívül a Szent László Társulat egy kisebb és válogatott irathagyatékát a Magyar Tudományos Akadémia Kézirattára is őrzi. Egy levélre pedig a – szintén a Magyar Országos Levéltárban lévő – Külügyminisztérium archívumában bukkantam rá. Ezeknek a dokumentumoknak egy részét már a korábbi, évekkel ezelőtti kutatásaim során felhasználtam, szisztematikus összegyűjtésüket, feldolgozásukat és publikálásukat azonban csak az OTKA Posztdoktori Ösztöndíja és a Bolyai János Kutató Ösztöndíj tette lehetővé. A dokumentumoknak különös jelentőséget ad, hogy azok a bukovinai székelységnél a két világháború között szolgálatot teljesítő magyar plébánosok körében rangidősként tisztelt, így generációs szempontból vezetőnek elfogadott papjától származnak. Ezt a tekintélyt erősítette Sebestyén Antalnak az egyházszervezeti hierarchián belül elfoglalt pozíciója is, ugyanis 1930-tól az egész radaui-i egyházkerület főesperesévé nevezték ki.¹ Ehhez az egyházkerülethez tartozott a plébániával rendelkező Hadikfalva, Andrásfalva és Istensegits, illetve az utóbbi leányegyházának (filiájának) számító, plébániatemplomot nem, csak egy kis kápolnát fenntartó Fogadjisten. Ráadásul az 1930-as és 1940-es évek fordulóján, még a bukovinai székelyek Magyarországra telepítése előtt Hadikfalva demográfiai szempontból is kiemelt szerepet élvezett a többi székely település körében, ugyanis lélekszáma ekkorra öt-ezer fő fölé emelkedett, ami azt jelenti, hogy a teljes bukovinai magyar népesség mintegy 35-40%-a ezen az egy településen koncentrálódott. Az itteni mindenkori plébános tehát munkája révén a bukovinai székelység legnagyobb tömegét érte el, de Sebestyén Antal az egyházszervezeti struktúrában belüli magas tisztsége folytán a másik három településen folyó felekezeti gondozás alakulását is felügyelte.²

* A forrástanulmány az OTKA PD 72265. sz. kutatási projektje és a Bolyai János Kutatói Ösztöndíj támogatásával készült.

¹ Ld. a 27. sz. iratot. Rádáuji (német Radautz) város neve a székelyek népies köznyelvében Radócként őrződött meg. Sebestyén Antal tekintélyét szimbolikusan jelzi az is, hogy 1924. november 11-én, a Bukovina és Románia egyesülését megörökítő csernovici emlékmű avatásán ő is tagja volt a helyi magyarság vezetőit képviselő küldöttségnek. HRENCIUC, 2006. 84. Személyes példamutatásával kapcsolatban megemlítendő, hogy egyházi vezetőként 1941-ben az utolsó áttelepülő csoporttal hagyta el Bukovina területét. VINCZE, 2001. 154.

² A Rádáuji környéki székely településterületől körülbelül 60 kilométerrel délre helyezkedett el az ötödik székely falu, Józseffalva, amely egyházszervezeti szempontból is más esperesi kerülethez tartozott.

A leveleket végigolvasva a bukovinai székelység 1941 előtti összes sorskérdésével szembesülhetünk. Ilyenek az államhatalom, illetve az államalkotó románság és a kisebbségi székelység közötti viszonyrendszer, a magyar nyelvű oktatás és művelődés problémái a székely településeken, vagy az erdélyi és magyarországi egyházi intézményekkel fennálló kapcsolatok nehézségei. Újabb fontos adatokat tudhatunk meg azzal kapcsolatban, hogy milyen volt a bukovinai székelyek egyházi pasztorációja és ellátottsága, valamint hogy a Jászvásár (Jassy, Iași) székhelyű moldvai katolikus egyházmegyén belüli viszonyok milyen hatással voltak a magyar vezetésű plébániák hitéletére. Az 1941 után kelt levelek főként azokra az egyházszerkezési problémákra fókuszálnak, amelyek a bukovinai székelyek Magyarországra való áttelepítését, letelepedését és az első bácskai, majd a második déldunántúli integrációs kísérletét övezték. De mindemellett Sebestyén Antal sorsán keresztül érzékletes képet kaphatunk a székely telepések Bácskából való meneküléséről, majd a trianoni Magyarországon történő végső beilleszkedésüket feszítő etnikai, közösségi és társadalmi konfliktusokról is.

Mindezeknek a kérdéseknek a tételes megválaszolása önálló tanulmány vagy akár monografikus feldolgozás tárgya lehetne, ezért arra az egyetlen aspektusra szeretném felhívni a figyelmet, hogy milyen összefüggés lehetett a bukovinai székelység szellemi önerejének megteremtése és a közösségen kívüli tényezők, különösen a magyarországi és erdélyi egyházi intézmények révén a közösség rendelkezésére bocsátott támogatások között. Milyen szerepet játszott az Erdélyből vagy Magyarországról érkező támogatás abban, hogy a bukovinai székelység túlélését nagymértékben elősegítő saját szellemi vezető réteg kialakulhasson?

Bukovinában az értelmiségképzés és az értelmiségi mobilizáció legfőbb nehézségét a kezdetektől fogva a székelység fokozatosan előrehaladó és látványos elszegényedése jelentette. Miután Bukovina az 1919. évi Saint Germain-i békeszerződés értelmében Nagy-Románia területi állományába tagolódott, a magyar nyelvű oktatást a diszkriminatív román kisebbségpolitika igyekezett ellehetetleníteni. Mindehhez természetesen minden korszakban hozzájárult, hogy a bukovinai székely településterület jelentős földrajzi távolságra fekszik a magyarság Kárpát-medencebeli etnikai törzsterületeitől. Ennek ellenére, mint a levelekből is kitűnik, a bukovinai székelység köréből számos értelmiségi nevelődött ki, akik főként az egyházi pályát választották, de találunk közöttük tanítókat, írókat, sőt jogászokat is. Sebestyén Ádám, a bukovinai székelység elismert autodidakta kutatója szerint például szülőfalujának, Andrásfalvának a közösségéből 150 év alatt három pap és két tanító vált ki, rajtuk kívül körülbelül heten szereztek középfokú végzettséget. Ezt az – előbb említett okok visszatartó erejéhez mérten akár kedvezőnek is tűnő – arányt ő maga is csak részben vezeti vissza az oktatáspolitikára, inkább a szülők rossz anyagi helyzetének tulajdonítja.³ A bukovinai székelység ugyanakkor nagyrészt ezekből az okokból kifolyólag mindig rá volt szorulva a külső szellemi támaszra. Az eddigi történeti kutatásokból tudjuk, hogy a bukovinai székelység történetében igen jelentős volt például azoknak a legkülönfélébb származású papoknak a száma, akik nem az itteni székelység köréből nevelődtek ki, de egyházi szolgálatuk során mély társadalmi és érzelmi empátiát tanúsítottak irántuk, sőt, még ha idegen etnikumúak voltak, akkor is közösséget vállaltak velük nemzeti ala-

³ SEBESTYÉN, 1989. 81.

pon. Erre az általam közölt iratok is rávilágítanak. (Elég megemlíteni szlovák származású papjaikat, Druzbáczy Györgyöt, aki a „bukovinai magyarok atyja” megtisztelő címet is kiérdemelte, vagy Malec Jánost, a moldvai csángó származású Demse Pétert, az Erdélyből érkezett Németh Kálmánt és Elekes Dénest.)

Az Osztrák–Magyar Monarchia idején Bukovina a Habsburg-ház jogara alatt álló tartománynak, az ott honos lakosság pedig osztrák állampolgárnak számított, így a dualista állam keretein belül a székely községek ellátása magyar tanítókkal nem okozott áthidalhatatlan nehézséget. A bukovinai székely falvak iskoláinak felállításában, tanítókkal való ellátásában, a bukovinai székely gyerekek magyarországi képzésében ekkoriban a Szent László Társulat játszott kulcsfontosságú szerepet. Az 1861-ben alakult egyesület a történelmi Magyarország keleti és délkeleti határai mentén fekvő peremterületek magyar anyanyelvű katolikus népességének (bukovinai székelyek, moldvai csángók, a Regátba kivándorló tömegek) felekezeti és nemzeti gondozását tűzte ki céljául. Élén mindig valamelyik egyházi főméltóság, érsek vagy püspök állt. A hazai történelmi kutatásokból tudjuk, hogy a XIX–XX. század fordulójára az említett magyar közösségek dotációja már olyan nagyszabású feladattá vált, amely jócskán meghaladta egy egyházi társadalmi szervezet kereteit és lehetőségeit, ezért a magyar állam intervencióját követelte meg. Ettől az időtől kezdve az osztrák honosságú bukovinai székelyek és a magyar állampolgárságukat megtartó regáti magyarok oktatási, kulturális és egyházi intézményrendszere rendszeres állami szubvencióban részesült, amely a Szent László Társulat – mint egyházi társadalmi szervezet – közvetítésével jutott el az érintettekhez.⁴ Az első világháborút követően azonban megszakadt az összeköttetés a bukovinai székelyek és a Társulat között.

Az általam közölt levelek többségét Sebestyén Antal a Szent László Társulat korabeli két meghatározó vezető személyének, Shvoy Lajos székesfehérvári püspöknek, a szervezet egyházi elnökének, és Krywald Ottónak, a Társulat ügyvezető al-elnökének címezte. Eddigi ismereteink szerint úgy tűnik, hogy a bukovinai székelyek és a Szent László Társulat közötti tapogatózó kapcsolatfelvétel legkorábbi dokumentuma az 1932. június 28-án a székesfehérvári püspöknek elküldött levél. Ebből kiderül, hogy az 1919. évi impériumváltás utáni erőszakos románosítási hullám az egykoron a Szent László Társulat által fenntartott bukovinai székely iskolákban az 1930-as évek legelejére már komoly veszélyeket rejtett magában, ráadásul a székely községekben szolgáló papok javadalmazása, és egyáltalán ezeknek a közösségeknek a hitélete is nagymértékben ki volt téve a román állam kisebbségi felekezeteket sújtó diszkriminatív politikájának. Úgy tűnik, hogy Sebestyén Antal mintegy utolsó szalmaszálként bízott a dualizmus korában még hatékony támogatási rendszert koordináló és ezért a bukovinai székelyek nemzeti öntudatának megtartásában és közösségi szervezésében számottevő hatást elérő egyházi szervezetben.⁵

Szerencsére az utókorra maradt a Társulat két világháború közötti pénztárnaplója is, amelyből számszerűen kivehető, hogy a román uralom évei alatt az egyesület mekkora összegeket fordított a bukovinai székelyek segélyezésére. Ezeknek tételes felsorolása nélkül csak arra szorítkoznánk, hogy a pénztárkönyv tanúsága sze-

⁴ Erre ld. MAKKAI, 2000.

⁵ Ld. az 1. sz. iratot.

rint a segélyek folyósítása 1934-ben indult meg, és úgy tűnik, hogy annak összértéke éppen az induló évben volt a legmagasabb, amikor meghaladta a 2500 pengőt. Ez a keret magába foglalta a hadikfalvi káplán, a fogadjisteni kántor, a hadikfalvi, istensegítsi és andrásfalvi magyar tanítók, Sebestyén Antal, Elekes Dénes istensegítsi és Németh Kálmán józseffalvi plébánosok javadalmazását, egy imakönyv-küldeményt, illetve az erdélyi katolikus felekezeti intézményekben vagy középiskolákban tanuló bukovinai fiúk eltartási költségeit. A segélyek összege ezt követően folyamatosan változott, de az egyháziak személyi juttatásai a szükségesség függvényében többé-kevésbé rendszeres jellegűvé váltak. Ezt a szubvenციót a Társulat alkalmanként eseti pénzküldeménnyel egészítette ki, ilyen volt például az 1939. évi józseffalvi tűzvész károsultjainak segélye.⁶ Érdemes megemlíteni, hogy a Szent László Társulat levéltárában fennmaradt egy 1939. november 5-én kelt, 12 000 lejről szóló átvételi elismervény is, amelyen átadóként György Lajos irodalomtörténésznek és teológusnak, a kolozsvári magyar tanítóképző tanulmányi igazgatójának, egyúttal Márton Áron egyik tanácsadójának a neve van feltüntetve, átvevőként pedig Sebestyén Antal kézjegye szerepel.⁷ Noha a számok önmagukban nem sokat mondanak, a pénztárkönyv és Sebestyén Antal leveleinek összevetése alapján levonható az a következtetés, hogy az anyagi források révén kézzel is fogható, folyamatos anyaországi figyelem a bukovinai székelyekért tevékenykedő egyházi és világi értelmiségieknek nemcsak a megbecsültségérzését és egzisztenciális önképét javította, hanem arra is inspirálta őket, hogy megfeleljenek az előttük álló nemzeti kihívásoknak, és továbbra is elősegítsék az ottani magyar entitás népi állományának megtartását.

Albert Gábor szociográfiai munkájából tudható, hogy léteznek még olyan levelek, amelyek Sebestyén Antaltól származnak, de ezek eredeti példányára eddig nem sikerült rábukkannom.⁸ Emellett Németh Kálmán egykori józseffalvi plébános is utal könyvében a hadikfalvi paptársának tulajdonított levelekre, illetve két esetben szó szerint is idéz belőlük.⁹ A harminc levelet magába foglaló jelen forrás-publikáció tehát minden bizonnyal nem tartalmazza az összes hozzá köthető dokumentumot, nem tartjuk kizártnak, hogy a jövőben egyházi levéltárakból még előkerülnek majd újabb tőle származó levelek.

⁶ A Szent László Társulat pénztárkönyve. Budapest, 1903–1950. MOL, P 1431, 29. d., 7. t.

⁷ Sebestyén Antal átvételi elismervénye 12 000 lejről. Józseffalva, 1939. november 5. MOL, P 1431, 22. d., 1. t., sz. n.

⁸ Albert Gábor az 1983-ban megjelent szociográfiai munkájában publikált még öt levelet, amelyekből négynek a címzettje Krywald Ottó, egynek pedig Németh Kálmán. ALBERT, 1983. 296–310.

⁹ NÉMETH, 1943. 120., 354–357.

Források¹⁰

1.

Levél Shvoy Lajos¹¹ székesfehérvári püspöknek

Hadikfalva, 1932. június 28.

(Kézírásos eredeti, MOL, P 1431, 17. d., 1. t., 1/1932. sz.)

Laudetur Jesus Christus!

Nagyméltóságú Püspök Úr!
Kegyelmes Uram!

A háború végéig a Nagyérdemű Szent László Társulat a gyengén dotált bukovinai papokat és tanítókat évenként bizonyos összeggel kegyesen segélyezte. De mióta szegény Magyarország annyira megcsönkítődött és oly nehéz terheket kell viselnie, nem mertünk arra még gondolni sem, hogy további segélyezésért esedezünk, annál kevésbé, mert az összeomlás után a legutolsó segélyösszeg áthozatala annyi nehézségbe ütközött, hogy egyik tanítónk, Kis-Várday Gyula, ki ezen segélyösszeget a boldogult Dr. Várady Lipót Árpád¹² kalocsai érsek úrtól személyesen hozta el, a sok hivatalos zaklatás miatt tanácsosnak tartotta Bukovinát elhagyni és Magyarországon keresni elhelyezkedést (ma Budakeszin van). Egy ideig nem is lett volna méltányos az annyira megkisebbedett Szent László Társulat jótékonyosságát kihasználni, mert a román liberális kormány, bármennyire sovíniszta módon bánt is iskoláinkkal és románosítási szándékában megrakta a megüresedett állásokat magyarul egy szót sem tudó román tanerőkkel, legalább a megélhetésről úgy tanítóinknál, mint papjainknál kellőleg gondoskodott.

De mióta az úgynevezett parasztpárt került uralomra, azóta évenként kisebbítették fizetésünket s ma, még a Iorga-kormány¹³ idejében, a jelenlegi gazdasági válság idején odajutottunk, hogy a tanítók fizetése (nemzetiségi különbség nélkül) majdnem felére, papjainké pedig majdnem egyharmadára szállott le. S habár ezt is rendesen kapnók! De mi papok augusztustól csak ez év január, február és márciusára kaptunk fizetést, azóta nem, de akkor is értesítettek, hogy az óév utolsó 4 hónapi fizetésünk lent marad amortizációs államkölcsonnek, valamint májustól kezdve minden havi fizetésünk fele hasonlóképpen. A tanítóknak is ez a sorsuk: ki 5, ki

¹⁰ Az iratok eredeti tagolásán és elrendezésén nem változtattam. A dokumentumok szövegét a mai magyar és román helyesírási szabályok alapján tisztáztam, de egyes szavak archaikus írásmódját megtartottam. A földrajzi nevek írásmódját szintén a jelenlegi magyar és román helyesírási szabályok alapján egységesítettem, kivéve Csernovic és Jászvásár esetében, ahol a gyakrabban használt németes Czernowitz, illetve a latin Jassy alakot hagytam meg. Tekintettel a dokumentumokban szereplő ismeretlen személynevek nagy számára, csak a legfontosabb egyházi személyek és politikusok nevéhez írtam lábjegyzetet.

¹¹ Shvoy Lajos (1879–1968) megyéspüspök. 1927. június 20-tól haláláig székesfehérvári püspök. 1929-től 1950-ig a Szent László Társulat egyházi elnöke.

¹² Várady Lipót Árpád (1865–1923) érsek. 1897–1911 között a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumban miniszteri osztálytanácsos, majd miniszteri tanácsos, a kivándoroltak nemzeti és egyházi gondozásának egyik irányítója. 1904-ben a kormány őt bízta meg a bukovinai székelyek vallási és társadalmi viszonyainak tanulmányozásával, ezért bejárta Bukovinát. 1914 májusától haláláig kalocsai érsek.

¹³ Iorga, Nicolae (1871–1940) román történész, politikus. 1931 áprilisa és 1932 májusa között Románia miniszterelnöke.

6-7 hónapja várja fizetését, s akiknek sikerült kijárók útján fizetésükhöz jutniok, azok szerencsések voltak, de akiknek az óévről 1-2-3 hónapi fizetésük elmaradt, azokét szintén államkölcsonbe fogták vissza; viszont májustól kezdődőleg ők csak fizetésük felét fogják megkapni.

Földműves népünk ezen gazdasági válságban majdnem egészen pénz nélkül él saját terményeiből, s így funkcióink legnagyobb részét kénytelenek vagyunk gratis végezni.

Nagyméltóságú Püspök Úr! Kegyelmes Uram! Mikor leveletem mint a legöregebb bukovinai magyar pap és főesperes Nagyméltóságod elé terjeszteni bátorkodom, nem akarok a magunk számára kunyerálni, mert jól tudom, hogy amit mi szenvedünk ezen gazdasági válság következtében, ugyanazon szenvedéseket állja ki egész Európa, s talán még nagyobb mértékben a szegény megcsonkított Magyarország. De mégis két dolog kényszerít, hogy szerény soraimmal Nagyméltóságod kegyes színe elé járuljak. Az első az, hogy nemrég tudomásomra jutott, hogy Magyarország, dacára elnyomott helyzetének, nem feledkezett meg a külföldi magyarjairól: a budapesti úgynevezett „csángó egyesület” évenként 400 000 lejnél nagyobb összeget utalt ki a bukovinai és a moldvai „csángók” kulturális segélyezésére, melyet az egyesület jóhiszeműleg kiadott, de ezen összeget egy budapesti civil úriember és egy erdélyi ferencendi szerzetes maguk között megosztva szépen agyonhallgattak. Értesülésem szerint ezen évi összeget legalábbis 5 éven át folyósították (tehát összesen 2 millió lejen felül) s csak az idén törülték a költségvetésből. Én pedig, Kegyelmes Uram, papi becsületesemre mondom, hogy ezen összegből sem a bukovinai, sem a moldvai csángó magyarok soha egy fillért sem láttak. Április 23-án a jassy-i püspök úr¹⁴ 25 éves papi jubileuma alkalmával módomban volt ezen dolgot a temesvári püspök úr¹⁵ Ő Excellenciájának elmondani, ki azt tanácsolta, hogy írjam meg a Szent László Társulat jelenlegi egyházi elnöke Ő Excellenciájának.

A másik ok, mely arra késztet, hogy levelemmel Nagyméltóságodnál alkalmatlankodjam az, hogy a Nagyérdemű Szent László Társulatnál nem a magunk vagy a tanítóink számára, hanem iskolás tanulóink számára némi segélyért esedezzem. Mivel iskoláink már 50%-nyira, s némely községben még azon felül is román tanítókkal vannak megrakva, dacára tanítóink nyomorúságos helyzetének, majdnem lehetetlen volna magyar tanerőinknek feltűnés nélkül segélyt nyújtani; mi papok pedig csak eltengődünk valahogy egyik napról a másikra. De iskolás gyermekeink taníttatása ezen gazdasági válságban egészen lehetetlenné vált. A fiúk legnagyobb része az erdélyi status intézetében, néhányan pedig a bukaresti egyetemen tanulnak, de a vagyonában erősen megnyirbált erdélyi status nem bírja ma azon kedvezményeket nyújtani tanulóinak, melyeket régebb nyújtott, a szülők pedig (különösen magyar tanítóink, de a földművesek is) semmiképp nem tudnak gyermekeikért az intézeteknél vállalt kötelezettségeiknek megfelelni. Mostanig mi papok segélyeztük a fiúkat az összerakott filléreinkből, de már mi sem bírjuk. S éppen mivel

¹⁴ Robu, Mihai (1884–1944) moldvai csángó származású egyházi főméltóság. 1925-től haláláig a Jászvásár (Iasi, Jassy) székhelyű moldvai egyházmegye püspöke.

¹⁵ Pacha Ágoston (1870–1954) megyéspüspök. Az 1930. június 5-én megalapított temesvári egyházmegye első püspöke, 1930. november 29-én foglalta el székét. Az 1948. évi román kulturális törvény a temesvári püspökséget nem ismerte el önálló püspökségnek, ennek ellenére haláláig ő irányította az egyházmegyét.

mostanig mi papok juttattunk nekik valamit, gondolom lehetségesnek, hogy ezen már ismert címen legalább ezen szépreményű ifjakat tudná a Nagyméltóságú Szent László Társulat valamivel segíyezni.

Ha Nagyméltóságú Püspök Úr mint a Szent László Társulat Elnöke alázatos esedezésemet meghallgatni kegyeskednék, a segély idejuttatására is találna valamelyes módot, mint a németországi „Verein zur Hilfe der Auslandsdeutschen” már évek óta gyakorolja. Igaz, hogy államunk a németekkel szemben sokkal türelme-
sebb, mint a magyarokkal s éppen a magyarokkal szemben tanúsított határtalan sovinizmus miatt voltam kénytelen én is alázatos levelem továbbítására egyik lengyelországi (kolomeai) barátomat kérni fel. Ha Nagyméltóságú Püspök Úr kegyes válaszra méltatna, legyen szabad kérnem, hogy ugyanezen közvetítő barátom cí-
mére kettős borítékban küldeni méltóztassék. Címe:

Josef Garbicz, römische katholische Pfarradministrator
Kolomyja-Marjowska
Skrytka pocztowa l. 57.
Polonia

Alkalmatlanságomért bocsánatot kérve s magunkat Nagyméltóságod kegyes jó-
akaratóba ajánlva Kegyelmes Uram felszentelt kezeit csókolja Nagyméltóságú Püs-
pök Úrnak legkisebb szolgálója:

Dornești (Hadikfalva), Bukovina, 1932. június 28-án

Sebestény Antal¹⁶
római katolikus főesperes plébános
címzetes kanonok, egyházmegyei consultor

2.

Levél Shvoy Lajos székesfehérvári püspöknek

Hadikfalva, 1932. december 22.

(*Kézírtás eredeti, MOL, P 1431, 17. d., 1. t., 2/1932. sz.*)

Laudetur Jesus Christus!

Nagyméltóságú Püspök Úr!
Kegyelmes Uram!

A napokban a főtisztelendő püspöki helynökünknel járva tőle értesültem, hogy a mi (jassy-i) egyházmegyénkből elbocsátott Rónay Aurél volt józseffalvi plébános-
tól¹⁷ levelet kapott, melyben ez írja, hogy bizonyos Rónay nevű ember Budapesten a bukovinai csángók számára adományokat gyűjt, és ő előre tiltakozik azon eset-
leges feltevés ellen, mintha a gyűjtő Rónay és ő egy személy volna.

¹⁶ Sebestény Antal kézírásos leveleiben mindenhol a Sebestény alakot használja, ezért én is azt tartom hitelesnek. Amennyiben gépelt szövegekben ettől eltérő alakot találtam, azt külön jeleztem. Tekin-
tetten azonban arra is, hogy Hadikfalván az egyébként gyakori Sebestény vezetéknev a népi írásbeli-
ségben többféleképpen, így Sebestény, Sebestén, vagy Sebesten alakban is szerepel, a hadikfalvi
plébános nevét magam Sebestény alakban használtam. A névhasználatra ld. FORRAI, 2006. 244–245.

¹⁷ Rónay Aurél, 1931–1932-ben Józseffalva plébánosa.

A dolgot a püspöki helynök úrral megbeszélve azon gyanúnk merült fel, hogy igenis nagyon valószínű, hogy a gyűjtő Rónay és a mi volt józseffalvi plébánosunk egy személy. Mert pár nappal azelőtt kapott Robu Mihály kegyelmes Püspök Urunk a váci nagyméltóságú Püspök Úrtól¹⁸ egy átiratot, melyben az innen elbocsátott és most Gödöllőn tartózkodó Rónay Auréla panaszkodik, hogy ez szélhámosaival már az államrendőrség figyelmét is magára vonta.

Mivel tudom, hogy Kegyelemes Uram régebb Budapesten lelkipásztorkodott, hol nekem semmi ismeretségem nincs, bátor vagyok Nagyméltóságodat alázatosan kérni, kegyeskedjék azon budapesti ismerőseit, kik jótékonyságukról különösen ismeretesek, értesíteni, [!] hogy mi, bukovinai magyarok soha senkit sem fel nem kérünk, sem meg nem bízunk, hogy a bukovinai csángók számára adományokat gyűjtsön. A háború előtt a Nagyérdemű Szent László Társulat kegyesen gondoskodott rólunk, de a háború után azon egy levelelen kívül, melyben az idei nyáron Nagyméltóságod kegyes figyelmét közép- és főiskolai tanulóink sanyarú helyzetére voltam bátor felhívni, semmiféle kérelem a bukovinai csángók javára Magyarországra nem ment. Ha tehát valaki a mi nevünkben, vagy számunkra adományokat gyűjt, az csak szélhámos lehet, kit legtanácsosabb a rendőrség kezére adni.

Alkalmatlankodásomért Nagyméltóságod kegyes bocsánatát kérve és felszentelt kezeit csókolva maradtam Kegyelemes Uramnak legalázatosabb szolgája:

Dornești (Hadikfalva), 1932. december 22-én Sebestény Antal
(Románia, Bukovina, Județul Rădăuți) főesperes plébános, egyházmegyei
consultor¹⁹

3.

Levél Krywald Ottónak, a Szent László Társulat ügyvezető alelnökének²⁰

Hadikfalva, 1934. november 26.

(Kézírásos eredeti, MOL, 1431, 18. d., 1. t., sz. n.)

Hadikfalva (Dornești),
1934. november 26.

Méltóságos Prelátus Úr!

A múlt hó 29-éről kelt becses levelét örömmel vettem, s mégis bocsánatot kell kérnem, hogy feleletem oly későre érkezik.

Én már 2 év óta állandóan keresem a módot a Méltóságodékkal való összeköttetésre, de sajnos hiába írtam Székesfehérvárra: leveleim vagy elvesztek, vagy pedig az esetleges szélhámosok, kik a csángók nevét használták fel szélhámoskodásaikra, hitelüket megrontották. Jelen leveletem is csak kerülőúton merem küldeni, mert helyzetünk nemzetiségi szempontból nagyon sanyarú s annak leírását nem merem közvetlen postára bízni. Az itteni viszonyokról a külföld csak a hivatalos je-

¹⁸ Hanauer Árpád István (1869–1942) egyházi főméltóság. 1919. október 5-től haláláig váci püspök.

¹⁹ A levél lapjának hátoldalán ceruzával bejegyzett kézírásos szöveg olvasható: „A Nemzeti Újságnak és Magyarországnak egy kivonat küldendő azzal a kérelemmel, hogy azt közölni szíveskedjék”.

²⁰ Krywald Ottó (1872–?) pápai prelátus. 1929. március 13-tól 1945. november 19-ig a Szent László Társulat ügyvezető alelnöke.

lentésekből értesül, mely a népkisebbségek helyzetét olyan kedvező színben tünteti fel, amilyen kedvező helyzetnek azok egyik államban sem örvendenek.

De térjek a dologra: az 5 bukovinai magyar község plébániái ma hála Istennek mind be vannak töltve, az 5 községnek 4 plébániája van. Andrásfalván (ma Mănești) működik Malec János plébános, kit a háború vége felé nyert meg a boldogult leMBERGI érsek, Dr. Bilczewski József²¹ számunkra, mikor az mint katonapap Lembergben tartózkodott. Ő az esztergomi egyházmegye papja volt és examinátor prosynodalis, tehetséges ember, ma az egyházmegyei törvényszék promotor institutiae és defensor vinculi. Még a lengyel éra alatt címzetes kanonoki címet kapott (ez egy Magyarországon ismeretlen dolog, mert ez a kanonokságnak korlátlan számú 3-ik foka; talán pótolja a piros cingulussal járó szentszéki ülnök című kitüntetést; az egész csak azon joggal jár, hogy a duplaujjas-galléros reverendát hordhatja). Malec pozsonyi származású tót fiú, de a magyar nyelvet oly hibátlanul bírja, mint a született magyar és maga azon tény, hogy itt nyomorog, elég bizonyítéka a magyarok iránt való szeretetének. Körülbelül 3000 lélek.

Hadikfalvára (Dornești) Sebestény Antal andrásfalvi születésű bukovinai magyar, főesperese a radautzi kerületnek, szintén címzetes kanonok és iudex-auditor prosynodalis, consultor dioecesis, papsága kezdetén közvetlen utódja volt a Józseffalván elhunyt Druzsbacki György Bonaventurának,²² kit a hála a „bukovinai magyarok atyja” címmel ékesített fel. Hadikfalván van körülbelül 5000 lélek.

Istensegítsben (ma Tîbeni) Elekes Dénes, az erdélyi egyházmegye kölcsönzött papja, lelkes fiatalember, székelyudvarhelyi születésű. Hívek száma 4000 körül.

Józseffalván (Vorniceni) Dr. Németh Kálmán²³ erdélyi ex-franciskánus, kinek a rendből való végleges kilépése és hozzánk való felvétele még nincs véglegesen rendezve. Szépirodalmi munkálkodással is foglalkozik, különösen a „Jó Barát” című ifjúsági lapban írogat, s barát korában több könyve is jelent meg; barátneve Németh Gellért volt, s a címzetes jogi doktorátust mint barát a szegedi egyetemen szerezte. Magyar híveinek száma körülbelül 700 lélek, a többi német ajkú a filiális községekben van elszórva.

Fogadjisten (Jacobești) Istensegítsnek filiális községe, a magyar hívek száma körülbelül 150-160.

A plébániák annak idején mind regiae-collectionis plébániák voltak, tehát állami fizetéssel és ma is állami fizetést kapunk, amíg az állam ezt jónak látja, mert az új kultusztörvény minden (tehát az államit is) patronátust megszüntetett. A régi Kirchenpauschale, Kirchendienerlohn, Organistenlohn teljesen törölve van az állam részéről.

Községeinkben az „egyházközségek” szervezve nincsenek, egyházainknak vagyona nincs, templomaink fenntartása csak a vásár- és ünnepnap, úgynevezett „csengettyűpénzre” van utalva. Az impériumváltozás után dolgoztak ugyan ki „Pfarr-

²¹ Bilczewski, József (1860–1923) lengyel egyházi főméltóság. 1900-tól haláláig Iovvi (leMBERGI) katolikus érsek.

²² Druzsbacky György (1813–1897) szlovák származású pap, szerzetesi nevén Bonaventura. 1855–1867 között káplán Istensegítsen. 1868-tól haláláig Józseffalva plébánosa.

²³ Németh Kálmán (1897–1966) pap. 1932-től 1941-ig Józseffalva plébánosa. A bukovinai székelyek Magyarországra telepedése után is híveivel tartott, és egészen az 1940-es évek második felében bekövetkezett emigrálásáig a józseffalvi gyülekezet papja.

gemeinde-Statutumokat”, mely munkának nagy részét Malec andrásfalvi plébános végezte, de mivel Moldvában a katolikus nép (amerikai rendszer szerint) még a háború előtt is maga tartotta fenn egyházait (az állam semmit nem adott), ott az egyház-
községek szabályszerű szervezése annál kevésbé szorgos, mivel a népnek is beleszólást adna az egyházi ügyekbe, s így – dacára, hogy Bukovinában nagyon szükséges volna – a statutumokat a jassy-i egyházmegyei irodában por lepi.

Papnövendékünk a bukovinai magyarokból 2 volna, de ezek közül is csak egyikre számíthatunk egész bizonyosan: László Antal istensegítsi születésű hadiárva fiú, kit a jassy-i püspök tudtával és beleegyezésével Gyulafehérváron a magunk (Bukovina) számára neveltetünk mi bukovinai magyar papok. Az erdélyi egyházmegye csak azt veszi érte, mit saját növendékeiért is vesz (koszt, lakás, ruha és némi tandíj). A másik, Sántha Alajos, szintén istensegítsi fiú, nem nálunk concureált, hanem Erdélyben, neveltetése költségeit Dr. Sántha Pál²⁴ kanadai pap (a háború utánig Budapesten volt) fedezi, és így nem a mienk, hanem egyelőre az erdélyi egyházmegyéé.

Legnehezebb és legfájóbb a helyzet az iskolákat illetőleg: felekezeti iskolánk nincs, nem is volt soha. Az impériumváltásig nem is volt szükséges, mert Ausztria minden nemzetiségnek teljes nyelvszabadságot adott, volt magyar tanfelügyelőnk (a mindenkori hadikfalvi plébános), jóakarátú tanítókról pedig gondoskodott a boldogult kalocsai érsek Dr. Várady Árpád a Szent László Társulat útján s azonkívül voltak bukovinai születésű, részint Magyarországon, részint itt Czernowitzban végzett tanítóink is. Az összeomlás után az itteniek hazajöttek, de a magyarországiak repatriáltak; csak egy jött vissza, a most Budakeszin levő Kis-Várday Gyula, de rövidesen neki is pusztulnia kellett innen, mert rájöttek, hogy az összeomláskor az utolsó segínyt a Szent László Társulattól ő hozta el Bukovinába. El nem küldték, de addig szekírozták, hogy jobbnak látta menni. Ma régi erőink kidőltek, s helyettük románok vannak, kik egy szót magyarul nem tudnak. Istensegítsben 9 tanerőből 2 beszél magyarul, Hadikfalván 12 tanerőből 3 magyar, mert a 4-ik, a főtanító, irredenta per alatt lévén, a továbbiakig fel van függesztve. Józseffalvának és Fogadjistennek semmiféle magyar tanítója nincs. Andrásfalvának 8 tanerő közül volt mostanig 3 magyar tanerője, de most augusztusban a közoktatási miniszter igen lassúnak találva a kisebbségi, különösen a magyar tanerők kidőlését, nyelvvizsgát rendelt, s ezen az összes (bizonyos évfolyamokból) behívott magyar tanerők elbuktak, köztük az andrásfalvi iskola 2 özvegy tanítónője, s így a 8 tanerő közt maradt 1 magyar, a főtanító. Elbukott az istensegítsi főtanító is. Ha az elbukottak nyugdíjat kapnának, jó volna, de erre a következő törvény van: nyugdíjat kap, ki 35 szolgálati évvel bír, vagy pedig élete 57-ik évét betöltötte, vagy akit betegség miatt hivatalból nyugdíjaznak. Az andrásfalvi özvegy tanítónők 28 tanévvel rendelkeznek, egyik 46, másik 50 éves, tehát mivel 35 tanévük sohasem lesz, várniuk kell a nyugdíjra, az egyiknek (özv. Ferencz Ambrusné, született Tarczaly Piroskának) 11 évig, a másiknak (özv. Puskás Jenőné, született Weininger Annának) 7 évig a nyugdíjra. Vagyonuk semmi, az elsőnek 3 iskolás fia (2 fő-

²⁴ Sántha Pál (1890–1962) istensegítsi születésű, bukovinai székely származású pap, kanadai plébános. 1909–1913 között a teológiát a Központi Papnevelő Intézetben végezte. 1917–1923 között a budai Szent Imre Kollégium prefektusa. 1924-től haláláig a stockholmi (Kanada) Szent Erzsébet-templom plébánosa.

iskolás és 1 gimnazista), a másinak 2 (1 egyetemista és 1 gimnazista) fia. Máris értesítve vannak, hogy újévtől nincs fizetésük. Akiket most elbuktattak, azok már egyszer tettek román nyelvi vizsgát, s akkor őket biztosították, hogy több vizsgára állaniok nem kell. De a hely kell azon román tanerőknek, kiket az állam az impériumváltás után túltermelt, s amint a lapokból éppen ma olvasom, azon kevesek, kiknek a vizsga véletlenül sikerült, új rostálásnak, új próbának lesznek rövidesen alávetve. Hitvallásos iskolában végzett tanítókat nem fogadnak el s éppúgy nem vesznek fel az állami képzőben végzett, de mostanig hitvallásos iskolában tanító tanerőket sem. Van Erdélyben 3 tanítónk is, kik az erdélyi Római Katolikus Státus képzőiben végeztek, de állami iskolánál – mint mondám – nem alkalmazták. S így, habár a tanítási regulamentbe nagyképűen be van véve (hogy a világ szemébe port hintsenek), hogy a kisebbségi állami iskolákban minden osztályban heti 4 óra van szánva az anyanyelvnek, mit használunk vele, ha elvonják ennek lehetőségét a magyar tanerők kidobásával. Ki tanítson magyarul most, mikor még akkor is, mikor még volt néhány magyar tanítónk, azokat, kik a 4 magyar órát betartották, a tanfelügyelők folyton szekírozták és róluk állandóan mint antilójalisokról és antipatriotikusokról küldték feljebb a tanfelügyelői jelentéseket, mint történt ez Andrásfalván és itt Hadikfalván, hol az engedélyezett magyar órákat betartották: az előbbiben kidobták a 2 szegény özvegyasszonyt, itt pedig 2 tanítókat (a főtanítót: László Ambrust és Várda Aladár tanítót) irredentizmus vádjá alatt perbe fogták. A román tanítók mind egyenesen misszióval vannak ideküldve: vigyázni, őrködni, dolgozni, hogy véletlenül magyarok ne találjunk maradni. Még hála Istennek a hittanításhoz nem nyúltak mostanig hozzá; de ahol (a városokon) nem a plébános, vagy káplán tanítja a hittant, hanem egyenesen erre kinevezett katekéták vannak, azoknak is román nyelvi vizsgára kellett állaniok. Istensegítsben a most elbuktatott főtanítónak van 2 fia, kik már 1 ½ éve végeztek a czernowitzi román állami képezdében, de nem tudnak álláshoz jutni, mert az állások kellemek a román nyelvű facér tanítóknak.

Magyar tanítóink ezek volnának:

- a) Andrásfalván 1. Fazekas Ede főtanító, 2. özv. Puskás Jenőné Weininger Anna tanítónő (most kidobva), 3. özv. Ferencz Ambrusné Tarczaly Piroska tanítónő (most kidobva). Ezen két utóbbit azért vettem be a névsorba, mert velük törvénytelenység történe az államot a többi kisebbségi elbuktatott és kidobott tanítókkal együtt perelik.
- b) Hadikfalván 1. László Ambrus főtanító (most irredenta vád alatt felfüggesztve), 2. Várda Aladár tanító (vád alatt, de nincs felfüggesztve), 3. Prokop Eugenia tanítónő (most kéri nyugdíjaztatását), 4. Prokop Natália tanítónő.
- c) Istensegítsben 1. Killyén Géza főtanító (most elbuktatva és kidobva), 2. Brendján István tanító, 3. Szóts Gergely tanító.
- d) Józseffalván: senki
- e) Fogadjistenben: senki

Volna még Erdélyben tanítójelöltünk, de mivel hitvallásos iskolában tanulnak, törvényileg (vagy csak rendeletileg?) előre ki vannak zárva az itteni állami iskoláknál való jövőjüktől.

Talán azt méltóztatik kérdezni, hogy miért nem nyitunk hitvallásos iskolát, hová magunk nevezhetnénk ki magyar tanerőket?

Ez ma lehetetlen: 1) mert – mint mondám – egyházilag szervezve nem vagyunk, a nép semmivel nem járul még ma az egyháznak (s így a hitvallásos iskolák) fenntartásához és ma (a krízis idején) kezdeni lehetetlen volna. 2.) Népünk legnagyobb része oly szegény, hogy majdnem 2/3 része a régi királyságban a bojároknál szerzi családjá számára a mindennapi kenyeret. 3) Olyan szoros felügyelet és kémkedés alatt állunk, hogy a legkisebb nemzetiségi megmozdulásra szolgálatból való elbocsátás következne (az állam fizet). Hiszen az állam rettenetes sok hitvallásos iskolát zárt már be Erdélyben is, hol már ezek régebbtől működtek.

De szóljak papságunk jövőjéről is. Püspökünk (Jassyban) Robu Mihály moldvai csángó, a Roman megyei Szabófalván született (Săbăoani), ki 9 éves koráig csak magyarul beszélt, de azt az igazi moldvai csángó idiómát, mely telve van román kifejezésekkel. 9 éves korában iskolába jutván tanult románul, latinul, németül, olaszul, franciául (aszerint, hogy hol volt iskolában), csak magyarul nem. Ma olyan román, mint amilyen magyarok a Szatmár megyei, vagy Pest-vidéki svábok. Tehát román érzelmű, de azért nem ellensége a magyarságnak sem, mint a sváb eredetűek mindig szimpatizálnak a svábokkal. Helyzete nagyon kényes: elődje a mai bukaresti érsek (cseh származású) Cisar Sándor²⁵ a magyarokat gyűlölte, s így amennyi kevés magyarul tudó papja volt, mind olyan plébániákra rakta, hol csak román nyelvű hívek voltak és viszont. Ma utódját, Robu püspököt mindenki, de különösen a kormány, mely fizeti is, mert az egyházmegyének vagyona nincs, nagyon figyeli. Tösgökeres változtatást nem csinálhat, mert az nagyon feltűnő volna, s mivel ő ma már alig (vagy tán nem is) mondhat magyarnak és mivel ő csak katolikus püspök akar lenni tekintet nélkül a nemzetiségre, azt gondolja, hogy a nép megérti a román nyelvű papot is. Ez áll az ő régi jassy-i egyházmegyéjére. De Bukovinával másképp áll a dolog: itt sem újít semmit, hanem hagy mindent úgy, ahogy volt; a magyaroknak magyar papjaik, a németeknek német papjaik, a lengyeleknek lengyel papjaik vannak. Sőt a német plébániákra Németországból szerzett kiegészítést, kiket (nem lévén román állampolgárok) a német St. Bonifacius Verein²⁶ fizet. Hogy nekünk nemzetiségileg ártani nem akar, bizonyítja az, hogy az általunk növelt papnövendék neveltetésére ő is ad, sőt a jassy-i szemináriumban (I. gimnáziummal kezdődik) behozta volt a magyar nyelv tanítását is a moldvai csángó fiúk számára és még talaly a volt gyulafehérvári teológiai tanárból lett jezsuita P. Jakubek volt a rektor, de most el kellett mennie egy évre a probatióra s így nem tudom, van-e ki a magyar nyelvet tanítsa. Itt Bukovinában eléggé kegyes hozzánk, mit bizonyít az is, hogy úgy Malec János andrásfalvi plébános, mint csekélységem is számottevő állásokat töltünk be az egyházmegyében. Káptalanja nincs, s így a consultor dioecesanik közé (Bukovina számára) minket is bevett stb., mint a papok névsoránál írtam.

Tehát a mi és a moldvai magyarok sorsa egyházi szempontból egészen különböző.

Bessarábiában – mint kutatásaim eredményét közölhetem – magyarok nincsenek, hanem vannak a bukaresti egyházmegyéhez tartozó Dobrudzsában, akik-

²⁵ Cisar, Alexandru Theodor (1880–1954) csehországi német szülőktől származó, de Romániában született román katolikus egyházi főméltóság. 1920–1924 között moldvai püspök, 1924-től haláláig bukaresti érsek.

²⁶ 1849-ben alapított német katolikus segélyszervezet, amely a protestáns többségű vidékeken, illetve a német területeken kívül élő német ajkú katolikusok támogatását tűzte ki céljául.

ről még információkat várok egy pap barátomtól. De valami kedvező információ nem igen jöhet a magyarfaló cseh származású Cisar (Csiszár) érsek egyházmegyéjéből.

Egyházmegyénk a konkordátumig misszió terület volt, melyről kimerítő sematizmus soha nem jelent meg, s most is csak annyi van, mennyi az „Almanahul Presa Bună”-ban a végén található. Azt elküldtem Méltóságod becses címére.

Mivel az egyházmegyének mint olyannak vagyona nincs (a püspök is állami funkciót kap), a szemináriumot a püspök, papok és hívek adományjaiból tartják fenn, nem csoda tehát, ha folyton a lét és nemlét között lebeg. Mint kuriózumot legyen szabad megemlítenem, mit az ősszel Sándor József²⁷ parlamenti szenátor-tól hallottam, hogy tudniillik annak idején a jassy-i püspök (valószínűleg az olasz minorita Camilli Nicolaus Josephus²⁸) felkérte volna báró Bánffy magyar miniszterelnököt,²⁹ hogy segítsen a jassy-i papneveléssel; ennek fejében ígérte volna, hogy ő gondoskodik a moldvai magyar községekről, hogy magyar papjaik legyenek. Bánffy állítólag azzal utasította az ajánlatot vissza, hogy Románia akkor szintén így fog tenni az erdélyi románokkal.³⁰ Mindenesetre lehet a dolgról gondolkodni.

Ezekben véltem Méltóságod felszólításának eleget tenni. A sok szalmából – ha van benne – méltóztassék a szemet kiválogatni, s ha még valamiben szolgálatára lehetek, szívesen teszem. De bocsánatot kérek a kerülőúttért, mert nálunk a Magyarországgal való direkt levelezés nagyon gyanús, s hamar az irredentizmus vádja alá kerül az ember. Ha tehát esetleg még írni méltóztatnék, kérem becses levelét a mellékelt címre küldeni kettős borítékban, honnan én biztosan megkapom. Magunkat Méltóságod becses jóindulatába ajánlva maradtam legkisebb oltártestvére:

Sebestény Antal
főesperes plébános

4.

Levél Krywald Ottónak

Andrásfalva, 1935. április 2.

(Kézírásos eredeti, MOL, P 1431, 18. d., 1. t., 12/1935. sz.)

Méltóságos Prelátus Úr!

Andrásfalva, 1935. április 2.

A Méltóságod kegyes levelében említett és a Ranolder Intézet³¹ tisztelendő főnök-nője részéről a bukovinai magyar templomoknak szánt templomi szereket Gróf

²⁷ Sándor József (1853–1945) erdélyi magyar politikus. 1922-ben a romániai Országos Magyar Párt alapító alelnöke, 1922–1926 között bukaresti parlamenti képviselő, 1926-tól 1938-ig Háromszék megye képviselője a román szenátus tagja.

²⁸ Camilli, Nicolaus Josephus egyházi főméltóság. Az 1884-ben megszervezett moldvai katolikus egyházmegye első püspöke 1895-ig, majd 1904-től 1916-ig.

²⁹ Bánffy Dezső (1843–1911) magyar politikus. 1895. január 14-től 1899. február 26-ig miniszterelnök.

³⁰ Erre részletesen ld. SERES, 2005.

³¹ Ranolder János veszprémi püspök által 1854-ben alapított, az Irgalmas Nővérek apácarend vezetése alatt álló nevelőintézetek. Az első veszprémi intézet megnyitását még kettő követte, 1864-ben Pápán a második, és 1875-ben Budapesten a harmadik. Az állam 1948-ban megszüntette működésüket.

Majláth Gusztáv Károly³² erdélyi püspök úr hozzánk juttatta és mi bukovinai magyar papok ma Andrásfalván a húsvéti gyóntatásra egybegyűlve templomaink szükséglete szerint el is osztottuk.

Kérem Méltóságos Prelátus Urat, kegyeskedjék nevünkben a Ranolder Intézet tisztelendő főnöknőjének legmélyebb hálánkat és köszönetünket kifejezni. Hasonlóképp fogadja Méltóságod is kegyes közbenjárásáért legforróbb köszönetünket.

Ezen alkalommal engedje meg Méltóságod, hogy egy újabb, és pedig nagy kérelmet bátorkodjam előterjeszteni:

Mint első levelemben annak idején írtam, magyar papunk csak annyi van, ahány plébániánk: nekünk tehát nemcsak meghalunk, de még csak betegeskedünk sem szabad, pedig plébániáink mind nagyok. A jövőről való gondoskodásunk mostanig csak annyira tudott terjedni, hogy mi magyar papok Gyulafehérváron egy I. éves teológust neveltetünk közösen. De erre is még 4 évig kell várunk, míg tanulmányait elvégzi. Van azonban egy bukovinai (istensegítsi) fiú a gyulafehérvári papnevelőben, ki most az V. évet végzi, tehát a nyár folyamán felszentelésre kerül, de sajnos ezt nem mi, hanem az erdélyi egyházmegye a saját költségén magának nevelteti. Úgy gondolom, hogy Méltóságos Prelátus Úr ismerte Budapesten Dr. Sántha Pált, ki a háború alatt a Szent Imre Intézet prefektusa volt s a háború után a kanadai reginai érsek kérésére Kanadába ment. Ennek a testvéröccséről, Sántha Alajos teológusról volna szó.¹ Én már öreg (62 éves) vagyok, egyik kartársam pedig – fiatal ugyan, de – szívbajos. A Nagyérdemű Szent László Társulat tehát a legnagyobb jótéteményt gyakorolná, ha ezen fiúért a neveltetési költségeket az erdélyi egyházmegyének visszafordítva nekünk a fiút visszaváltaná. Igaz, hogy – mivel mi bukovinai magyar papok olyan összeggel nem rendelkezünk – mostanig nem is érdeklődtünk, hogy vajon a fiúnak minden könnyen változható körülmények között is volna-e kedve Bukovinában lelkipásztorkodni. De ha sikerülne a Nagyérdemű Szent László Társulat kegyességéből a fiút visszakapnunk, igen nagy könnyítés volna lelkipásztori munkánkban. De vegyük azon esetet, hogy a fiúnak nem volna kedve hazajönni, még azon esetben is megtenné az angyali szívű Majláth Gróf Ő Excellenciája, hogy helyette adna egy olyan fiatalembert, ki kész volna a magyarság ügyéért pátriáját elhagyva Bukovinába jönni, hiszen ő már 3 papot ajándékozott Bukovinának. Ha tehát a Szent László Társulat azon helyzetben volna, hogy ezen ügyet számunkra kegyesen elintézhethné, ezért esedezném úgy a magam, mint paptársaim nevében.

Legyen szabad ezen alkalommal megemlítenem, hogy azon tanerőink, kiket e nyelvvizsga útján állásukból kidobtak, most állás és egyelőre nyugdíj nélkül vegetálnak. Mint értesültem, a napokban fogják őket orvosi bizottság elé állítani: akit betegnek találnak, az a betegség címén nyugdíjat kap, akit egészségesnek, az várni fog életének 57-ik betöltött évéig (egyik özvegy 7 évig, a másik 10 évig), amikor eléri a törvényes nyugdíjkort. Hogy addig miből nevelik iskolás gyermekeiket, azt csak a jó Isten tudja.

³² Majláth Gusztáv Károly (1864–1940) magyar egyházi főméltóság. 1897. június 28-tól 1938 áprilisáig a gyulafehérvári székhelyű erdélyi egyházmegye püspöke.

¹ Piros színű ceruzával aláhúzva a szövegben.

Hosszas alkalmatlankodásomért bocsánatért esedezve maradtam méltóságos prelátus úrnak legkisebb oltártestvére:

Sebestény Antal
hadikfalvi (dornești) plébános
és Rădăuți kerületi főesperes

5.

Levél Krywald Ottónak

Hadikfalva, 1935. június 4.

(*Kézírásos eredeti, MOL, P 1431, 18. d., 1. t., sz. n.*)

Dornești (Hadikfalva), 1935. június 4. Méltóságos Prelátus Úr!

Május 18-ról kelt becses levelét május 22-én megkaptam, s mostanig vártam, hogy az erdélyi püspök úr Ő Excellenciájától milyen értesítést kapok, de máig onnan még semmi nem érkezett. Fogadja Méltóságod mint a Nagyérdemű Szent László Társulat alelnöke legmélyebb hálánk kifejezését azon kegyes jótéteményért, melyet anyagi és szellemi felsegítésünkkel gyakorolt. A küldeményt az erdélyi püspök úr valószínűleg valamelyik hazatérő tanulókkal fogja elküldeni.

Legyen szabad, Méltóságos Prelátus Úr, legutóbbi információmat kiegészíteni. Talán említettem legutolsó levelemben, hogy a tél folyamán a tanügyi miniszter egy nagy csoport generalinspectort nevezett ki ad hoc, hogy rövidesen egyszerre még az egész ország kisebbségi tanerőit, kik még vizsgára behívva nem voltak, átrevideálják. Ez rövidesen meg is történt és az inspectio után értesítették mindazon tanerőket, kiket vizsgára rendeltek, hogy májusban, majd a terminust elodázva júniusban nyelvvizsgára kell állaniok, míg azonban a többi kisebbségeket rögtön értesítették, hogy a vizsgára készülni idejük legyen, addig a még meglévő magyar tanerőinket csak most május 28-án értesítették, hogy júniusban vizsgázniuk kell. Most sor került tehát az utolsókra: nálunk Hadikfalván az egyedüli magyar tanítóra, Várda Aladárra, Andrásfalván a télen az igazgatóságtól megfosztott egyedüli magyar tanítóra, Fazekas Edére, s Istensegítsben a Szent László Társulat neveltjére, Brendján István tanítóra. Ez utóbbi azzal próbált a bajtól megmenekülni, hogy (mivel nagyapja román volt) etnikai származását bizonyította be, de úgy látszik, hiába. Mikor ezen tanítók a kerületi tanfelügyelőséghez fordultak felvilágosításért, vagy valami irányításért, onnan azon inszinuációt kapták, hogy talán sikerülne a vizsgát és az ezzel bizonyosan járó elbocsátást elkerülniök, ha valamelyik teljesen román községbe való áthelyezésüket kérnék.

A múlt évben vizsgázott és elbocsátott tanerők közül csak az istensegítsi volt igazgatónak a sorsa van máig biztosítva, mert neki a nyugdíjaztatáshoz szükséges életkora meglévén teljes nyugdíjat kap; de az andrásfalvi özvegy tanítók (Ferencz Pirooska és Puskás Anna) még mai napig is teljes bizonytalanságban vannak, mert a betöltött 57-ik életévhez az elsőnek 12, a másikkal 7 év hiányzik, s míg ezen korhatárt el nem érik, semmi nyugdíjra nem számíthatnak, kivéve, ha bebizonyítják, hogy a szolgálatra szolgálatukból származó valami betegség miatt alkalmatlanok. Szegények ezt is megpróbálták, orvosi bizottság elé állottak, de a rezultátum késik, s ők szaladgálnak fűhöz-fához tanácsért és közbenjárásért s közben a sok izgalom idegeiket őrli fel.

Ami a papságot illeti, reánk is ránk jár a rúd, és pedig két miniszteri rendelet által, de ez nemcsak minket magyarokat, hanem az összes katolikus papságot érinti: 1) jövedelembevallást követeltek, de nem a mi bevallásunkat, hanem az adóhivatal, telekkönyv és erre kirendelt bizottság bevallását, kik a népesség számaránya, plébániai földbirtok szerint maguk állapították meg a stóla és földbirtokjövedelmet és így a jassy-i egyházmegye minden papjának fizetéséből folyó év április 1-től a localis jövedelem 58%-át visszavonták. Legjobban jártak a kis és gyenge plébániák papjai, kiknek tehát kevesebb mellékesük lévén (de sokkal kevesebb munkájuk is) sokkal nagyobb fizetést húznak, mint a nehezebb plébániák papjai. 2) A kultuszminiszter legújabban értesítette az egyházmegyénket, hogy mostantól csak azon papok kapnak állami fizetést, kiknek ez már meglevő szerzett joguk, tehát kik mostanig is kaptak, de új, vagy máshonnan felvett papok nem. Hosszas utánjárásra annyit enyhített a rendeleten, hogy a fizetéssel bíró papok azért áthelyezhetők is legyenek anélkül, hogy fizetésüket elveszítenék. A mi egyházmegyénkben a németeknek mostanig is sok papjuk volt, kiket – mivel nem voltak román állampolgárok – az állam nem fizetett, hanem a németországi „Bonifacius Verein” segélyezett, most majd ezek száma az új papokkal szaporodik. A paphiány miatt be nem töltött kápláni állásokat (így a mienket Hadikfalván és Istensegítsben) a kormány már régebb törölte.

Talán ezen dolgok Méltóságod előtt nem ismeretlenek s azért bocsánatot kérek hosszadalmas információmért.

Magunkat és szegény híveink lelki ügyét Méltóságos Prelátus Úr további jóakaratába ajánlva maradtam Méltóságod legkisebb oltártestvére:

Sebestény Antal

6.

Levél Németh Kálmánnak

Hadikfalva, 1936. január 19.

(Kézírásos eredeti, MOL, P 1431, 18. d., 1. t., sz. n.)

Kedves Kálmánom!

Hadikfalva, 1936. január 19.

Szíves levelét (január 6.) megkaptam, de mostanig a házszenelés miatt, mely a funkciók miatt minden nap megakadt, nem felelhettem.

De mielőtt kedves levelére felelnék, engedje meg, hogy – míg el nem felejtkezem a dolgról – egy hivatalos ügyben kérjem meg: szükségem volna az Ambrus Margit keresztlevelére, ki Józseffalván 1919. december 12-én született. Mivel a keresztlevél házasságkötéshez kell, bélyeggel felszerelve kérném és sürgősen. Mivel a taxa minden plébánián más, nem tudom, hogy mennyit küldjek, de mihelyt Ön a taxát velem közli, rögtön küldeni fogom.

Most pedig gyürkőzzem neki levelem érdemének. Mikor Ön, édes Kálmánom utoljára itt járt, akkor említette, hogy szeretne a rákövetkező héten 3-szor Moldvába rándulni, de a célt nem mondta meg. Ha én akkor az Ön célját tudtam volna, leugyan nem beszéltem volna, hanem nagy óvatosságra intettem volna, és talán egyet-mást előre megbeszéltünk volna. A dolog megtörtént, és hogy jó volt-e, azt a jövő mutatja meg, tudniillik hogy nem lesz-e missziójának Önre nézve kellemetlen következménye.

Vajon ha a püspök megtudja, nem fogja magával éreztetni, hogy Ön az ő – [---]^{II} terveit keresztetni. Klézsén tudniillik az utolsó tudatosan alkalmazott magyar pap P. Kárpáthy Grácián (János)³³ volt, ki onnan Szabófalvára került, s tudtom szerint ott is halt meg. Utána megkezdődött a szándékos románosítás, de aztán különösen a háború után Cisar érsek jassy-i püspök korában a kormánnyal kezét fogva tűzzel-vassal kezdtek románosítani. A csángó születésű papok közt 6-7-et tudok, kik meglehetősen beszélnek magyarul, de ezeket olyan községekbe helyezték, ahol a magyar nyelvre már^{III} nincs szükség, s a mostani püspök ezt hallgatólagosan helyesli, mert nem változtat a dolgon. Széllnek moldvai magyar plébániát ígért, de a dolgot meggondolva, a besszarábiai németek közé tette (a németek nem olyan gyűlölt elemek, ott működhetett németül), s most, mikor a krasnaiakat büntetendő, onnan az advent elején elvette, további alkalmazásig szabadságolta, de magyar községbe nem küldi, hanem Regimentspaternak akarja tenni Zombori bukaresti kanonok főnhatósága alá, azon címen, hogy tud románul, németül és magyarul. A csángó származású papok büszkén vallják magukat románoknak, a többiek pedig (talán az egy Hoydenen³⁴ kívül) mozdulni sem mernek. Vigyázzon tehát, édes Kálmánom, mert nagyot reszkíroz a missziókkal. Lásza, most is ha a királyhymusz ki nem segítette volna (Csernik Gergely hívem beszélte), könnyen bajba jött volna. [---]^{IV} könnyen olyan helyre tehetik, hol még magyar szót sem fog hallani, vagy pedig [---]^V egyszerűen megfosztja fizetésétől, mint Macheskit, a sadagorai papot szeptemberben megfosztotta.

Ami a valeni dolgot illeti, én személyesen ismerem Rist prelátus urat, s nem csodálkozom, hogy P. Neumann³⁵ helyett nem keres mást, mert nem lévén magyar, a magyarság neki nem fáj, és érdekében lehet, hogy onnan is jövedelme legyen. De én úgy gondolom, hogy ott a dekanus aligha lesz Msgr. Gábor, hanem valamelyik környékbéli pap. A napokban még a kezemben volt az „Almanahul Presa Bună”, ahol a sematizmus benne van, de most hiába keresem, nem találok. Msgr. Gábor generalvikár Moldova számára és sajnos nem magyarbarát.

Figyelmeztetem tehát szeretettel, édes Kálmánom, tegyen úgy, mint Önnek a prelátus úr írta, elégedjék meg az óvatosan elérhető eredménnyel, és ne zsonglőrösködjék az egzisztenciájával, mert Isten velünk van ugyan, de azt nem kívánhatjuk Tőle, hogy minden percben mellettünk álljon a csodával határos ötletekkel. Ha itt volna, többet is beszélhetnénk a dologról: Ön is többet elmondhatna, s így én is jobban hozzá tudnék szólni a dologhoz.

A kis kutyát nem vitte el, s most már nem merném odaadni, mert a „Miss” megveszett, meglövettem, de nem tudom, mi lesz a kicsinyekkel, mert bizony csúnyán

^{II} Itt ollóval ki van vágva egy rész a levélből.

³³ Kárpáthy János (1853–1919) moldvai ferences misszionárius, szerzetesi nevén Grácián. Erdélyi román görögkatolikus családban született, de iskolái elvégzése után a ferences rendbe lépett. 1894-ben került a klézsei plébániára, majd 1905-től haláláig Szabófalván teljesített szolgálatot.

^{III} Aláhúzás az eredetiben.

³⁴ Hoyden Ferenc, lengyel származású moldvai pap. Az 1930-as években Klézse plébánosa.

^{IV} Itt körülbelül két soros rész tintával ki van satírozva a szövegből.

^V Itt ollóval ki van vágva egy rész a levélből.

³⁵ Neumann, Petrus Matthias (1857?–1941?) katolikus pap. Az 1880-as évektől az 1930-as évek elejéig bogdánfalvi plébános.

bánt velük az anyjuk, én azt gondoltam, hogy választja őket a csecstől, de bizony az már a veszetztség dühe volt.

Kedves szülőit üdvözlö, Önt pedig csókolja igaz barátja:

Sebestény

7.

Levél Krywald Ottónak

Hadikfalva, 1937. április 2.

(*Kézírásos eredeti, MOL, P 1431, 18. d., 1. t., 15/1937. sz.*)

Laudetur Jesus Christus!

Méltóságos Prelátus Úr!

Dorneşti (Hadikfalva), 1937. április 2.

Még a nagyböjt kezdetén kezdték a romániai román és német nyelvű lapok azon hírt terjeszteni, hogy Magyarország és Románia közt egyezés készül létrejönni, hogy a bukovinai (és állítólag a régi királyságbeli) magyarokat a Békés megyei románokkal kicserélik. Állítólag a budapesti „Nemzeti Újság” közölte volna ezen hírt legelőször.³⁶ A romániai magyar lapok sokáig nem írtak a dologról semmit, míg végre a kolozsvári „Keleti Újság” két rövid cikkekével emlékezett meg a dologról.³⁷ A mi katolikus lapunk, a Nagyváradon megjelenő „Magyar Lapok” (a régibb „Erdélyi Lapok”) a mai napig sem tett ezen egyezményről semmi említést és éppen azért én az egészet csak hírlapi kacskának tartottam. Népünk nagyobb része csak a környékbeli román és német lakosságtól értesült ezen hírekről. Nem is alkalmatlankodnám Méltóságodnál ezen talán légből kapott dologgal, ha nem értesültem volna, hogy az andrásfalvi (Măneuți) református lakosság már most lépéseket tett (hol, kinél – nem tudom), hogy egy esetleges áttelepítés esetére maguknak előnyöket biztosítson.

Kérném azért Méltóságodat a legalázatosabban úgy a magam, mint itteni paptestvéreim nevében, kegyeskedjék minket értesíteni, hogy van-e a dologban valami, valamelyik kormány komolyan foglalkozik-e ezen gondolattal, vagy pedig csak valamelyik riporter agyában született meg, és ha a dolog komoly, akkor vajon melyik kormány kezdeményezte, a magyar-e vagy a román kormány.

Mivel azon esetben, ha komoly kormányintézkedésről volna szó, nem szeretnők, hogy „de nobis sine nobis” intézkedjenek, szeretnénk néhány figyelemreméltó momentumot felemlíteni, mint például:

- 1) Mivel a bukovinai magyarság majdnem színtiszta katolikus nép (kivéve az Andrásfalván lakó 300–400 református lelket), tanácsos volna ezen népet úgy, mint vannak, más lakók közbevegyítése nélkül, saját községeikbe telepíteni: a bukovinai Hadikfalva, Andrásfalva, Istensegíts, Józseffalva, Fogadjisten maradványak Magyarországon is ugyanezen községek. Legfőleg Józseffalva, Fogadjisten (az első 700-800, a másik 250-300 lélek) képezhetnének egy még együtt is kis községet.

³⁶ Ld. *Maradék magyarok Etelköz földjén. Cserélik ki a csángókat a békési románokkal!* NÚ, 1937. február 7. 9–10.

³⁷ *Kicserélés.* KÚ, 1937. február 12. 1. A „Curentul” szerint népszavazáson kell megkérdezni a csángókat, hogy akarnak-e Magyarországra menni. KÚ, 1937. február 21. 2.

- 2) Mindenki kapna legalább is^{VI} olyan megélhetési lehetőséget, mint milyennel itt bír. Különösen Hadikfalván nagyon sok a teljesen földnélküli család (a községnek legalább 1/3 része), de ezek viszont a bukaresti–czernowitzi vasúti fővonalon lakván mint vonati munkások némi megélhetéssel rendelkeznek.
- 3) Mivel emlékszem az 1883-as al-dunai s a későbbi erdélyi telepítésekre,³⁸ melyeknek legnagyobb nehézségeik voltak, hogy a telepesek mindig csak a puszta mezőt kapták lakás nélkül, tanácsos volna nekik az itteni lakások és gazdasági épületek ellenértékéül előre megfelelő lakás és melléképületekről, templomért templomról, iskoláért iskoláról gondoskodni.
- 4) Az új telepesek a nekik juttatott birtokot rögtön örök tulajdonul kapják. Aki tud, még vásárolhat hozzá.
- 5) Minden telepes, mihelyt telepét elfoglalja, azon órától automatikusan magyar állampolgárrá válik minden joggal és kötelezettséggel.
- 6) Az áttelepedés államilag kötelezővé lenne téve és minden visszavándorlás eleve kizárva.

Amint tapasztalom, népünk ezen telepítési gondolattól nem idegenkedik, és ha az említett pontokon kívül még némi kedvezményben részesülnének, papostól együtt szívesen telepednék minden község Magyarországra. Azért, ha mint hisszük, Méltóságodnak azon esetre, ha a telepítés az állam gondolata, szava lesz a kérdés megoldásakor, alázattal kérjük, kegyeskedjék ezen szerény óhajainkat lehetőleg érvényre juttatni.

Kartársaim azt tanácsolták, hogy nem ártana, ha én személyesen utazhatnám Budapestre ezen ügyben, de nekem időm sincs rá, de meg nem is akarnék egy esetleg légből kapott dologból itt nagy feltűnést csinálni.

Kérésünket ismételve s magunkat Méltóságos Prelátus Úr jóakarátába ajánlva maradtam Méltóságod legkisebb oltártestvére:

Sebestyén Antal
főesperes plébános

Ui. Özv. Puskásné és özv. Ferenczné nagy nehezen hozzájutottak nyugdíjukhoz.^{VII}

8.

Levelezőlap Krywald Ottónak

Hadikfalva, 1938. május 17.

(Kézírásos eredeti, MTAK, Ms 10.528/185. sz.)

Laudetur Jesus Christus

Méltóságos Uram!

Szíves értesítését melegen köszönöm. Ha csak lehetséges lesz Budapestre jutnom, okvetlenül fogom tiszteletemet tenni, de helyettesem, Malec kollégám, ki bizalmi

^{VI} Aláhúzás az eredetiben.

³⁸ 1883–1884 folyamán a magyar kormány az Al-Duna vidékére telepített bukovinai székelyeket, ahol Pancsova mellett három telepesfalut hoztak létre a számukra, Hertelendyfalvát, Székelykevévét és Sándoregyházát. 1890-ben, 1902-ben és 1910-ben pedig erdélyi magyar szórványvidékekre, Dévára, Vajdahunyadra, Vicére, Magyarremegyére stb. hoztak bukovinai székelyeket. Erre részletesen ld. FOKI-SOLYMÁR-SZŐTS, 2000. 183–280.

^{VII} A levél alján piros ceruzával bejegyzett kézírásos szöveg olvasható: „Negatív válasz ment. V. 9.”

fakultással nálam is misézik, ma még spanyolban fekszik. Talán adja Isten, hogy addig jobban lesz. Ami a szállást illeti, ma még nem tudom, hol lesz, mert a kolozsvári prospektus intelligens embereknek a zarándok elszállásolást Cat. A.^{VIII} ajánlotta. Mi tehát Elekes barátommal erre jegyeztettük be magunkat, étkezünk pedig ott, hol esetleg az étkezés ideje talál. Némethnek rokonai vannak Budapesten, neki tehát a szállás nem okoz gondot. Malec – ha felépül is – itthon marad, mert a nyáron szívbjával fürdőre készül.

Méltóságodnak a viszontlátásig legmelegebb üdvözetét küldi:

Sebestény Antal
esperes plébános³⁹

Dorneşti, 1938. május 17.

9.

Levél Krywald Ottónak

Hadikfalva, 1938. június 10.

(*Kézírásos eredeti, MTAK, Ms 10.528/186. sz.*)

Laudetur Jesus Christus!

Méltóságos Prelátus Úr!

Dorneşti (Hadikfalva), 1938. június 10.

A budapesti felejthetetlen szép napok után három napi kimerítő utazás után június 1-én szerdán este értünk haza. Nagy gonddal és aggodalommal vágtam neki a budapesti útnak, mert nemcsak magam voltam spanyolnáthában, hanem itthon is 90 éves édesapámat nagyon betegen hagytam el. Már le is mondtam volt az utazásról, s csak az elutazás napján változtattam meg elhatározásomat, mivel a 22 emberünk-ből álló csoportból 3-an visszaléptek, s így az 50%-os kedvezmény híveink számára román vasutakon elveszett volna, ha én huszadiknak be nem ugrom (legalább 20 ember kellett ezen kedvezményes transzporthoz). De hála Istennek, édesapám állapotát könnyebbnek találtam hazaérkezésemkor, híveim is türelmesen megvárták hazaérkezésemet, a helyettesemnek semmi dolgot nem adtak, de engem már 2 temetéssel vártak.

Mint említém, a kongresszus napjai örökre feledhetetlenek maradnak, halálig bánnám, ha ott nem lehettem volna, öregségemre maradt egy gyönyörű élményem, mely 41 évi egyhangú munkálkodásomban egy szép változatossággal örvendeztetett meg. Csak egy dolog bánt: mikor Méltóságodhoz indultam, hogy tiszteletemet tegyem, ezen személyes megismerkedést egész másképp képzeltem el magamnak, mint az a véletlenek kedvezőtlen befolyása következtében történt. Céлом csak az volt, hogy Méltóságodban jótevőnket megismerve, személyesen adjam kérésemet június végén hazaérkező káplánom fizetése ügyében. De a Németh úr megjelenése olyan dolgokat hozott felszínre, melyeket emlegetni álmomban sem jutott volna eszembe, s melyeknek letárgyalása után Méltóságos Prelátus úr esetleg azt is gondolhatná, hogy én elfogult, véleményemben megcsontosodott makacs öregember vagyok. A Németh úrral való véleménykülönbség kirobbaná-

^{VIII} A rövidítést nem sikerült feloldani.

³⁹ A két darab levelezőlap hátoldalára ragasztva két fénykép. Rajtuk a következő felirat: „A hadikfalvi templom a háború után”, illetve „A hadikfalvi templom javítás közben”.

sára már rég szükség volt, de nem kellett volna azzal Méltóságod előtt és a személyes megismerkedés napján, melyet várva vártam, megtörténnie.

Az erdélyi ferencesekről és a moldvai minoritákról kifejezesebben véleményem 50 százalékát saját tapasztalataimból szereztem, a másik 50 százalékhoz pedig Németh úr maga elbeszélései útján adta az adatokat. Én is erdélyi papnövendék voltam, a szegély áldott lelkű gróf Majláth püspök úr rajtunk gyakorolta életében először azon hatalmat, mellyel az anyaszentegyháznak munkásokat ordinált. Tanulmányaim ideje alatt és később is mint bukovinai papnak Erdéllyel való összeköttetésem révén elég alkalmam volt az erdélyi ferenceseket megismerni. Gyakran hallottuk öregebb papok panaszait, gyakran tapasztaltuk mi növendékek is a vakációk alatt (szülőim akkor Déván laktak), hogy mekkora idegenkedés van az egyházmegyei papság és a ferencrendiek közt, s hogy mi ennek az oka. Hogy amely községben egyházmegyei pap vezeti a plébániát, de ferencrendiek is vannak (akár egy rezidens, akár egy zárdá), ott az egyházmegyei pap minden mellékes jövedelme lassan-lassan elveszett, mert a „barát” úgy a misestipendiumoknál, mint a „benedicto mulieris post partum”-nál konkurenciát csinál, lenyomva a taxákat, s azokat gyakran in natura is (tojás, csirke stb.) elfogadva. Gyakran hallottuk úgy az aulista papoktól, mint ahogy sokszor magunk is hallottuk, hogy a ferencesek fittyet hánynak a püspöknek, hivatkozva az ő privilégiumukra, exentus helyzetükre, s így egyházat képeznek az egyházban, állalmot az államban. Mint felszentelt pap, sokszor tapasztaltam, hogy a ferencrendiek mily szisztematikusan járnak el céljaik elérésére, megkerülve a plébánost – a rector ecclesiae – egyes feltűnési viszketegségben szenvedő hívőket használnak fel egyesületeik, társulataik alakítására, s mikor ez gyakran a templom és egyházközség anyagi kárára elég mély gyökeret vert, s mivel a törvényes formára is szükségük van, egy sima levélben felkéri a plébánost az illető egyesület vezetésére, melynek „létrejöttéről véletlenül értesültek”. Így volt nálam is a „Szent Kereszt Hadseregével”,⁴⁰ melynek évi díjai az alapszabályok szerint a jeruzsálemi Szent Sír templomát illetnék, de melyből csak az alapítás évében kapott valamit a Szent Sír temploma a „szent sír őr” címért, s azontúl minden a kolozsvári zárdának és a kolozsvári Alvernának⁴¹ megy. Erről dr. Némethől értesültem. Ezt megtudva írtam P. Tréfán Leonárdnak,⁴² hogy engedjen a tagdíjából 50 százalékot a mi szegény háborúverte templomunknak át, hisz úgylis nehéz ezeket liferáltam már be, ellenkező esetben kénytelen leszek a Hadikfalvi Szent Kereszt Hadseregét beszüntetni. Még csak feleltre sem méltott. Erre beszüntettem, s megalakítottam a helyi oltáregyesületet. Maga a Szent Kereszt Hadserege is riválisa az „Erdélyi Katolikus Népszövetségnek”, mivel ennek vezetését nem a ferencesekre bízták.

Mint papnövendék a vakációkban csendes szemlélője voltam az erdélyi szerzeteséletnek, melyről azon meggyőződése alakult ki, hogy a hármas fogadalmat leteszik a ferencrendiek, de megtartják nagyjából az egyházmegyei papok. Ak-

⁴⁰ 1887-ben Rómában alakult hitbuzgalmi szervezet, amely a katolicizmus szentföldi pozícióinak védelmét, és mindenekelőtt a Szentföldön levő szent helyek és keresztények segélyezését tartotta fő céljának. Mivel a vezetése az 1920-as évektől egész Románia területén az erdélyi ferencesek kezében volt, a moldvai és bukovinai szervezeti egységeit is ők építették ki.

⁴¹ 1929-ben létrehozott ferences kolostor és templom Kolozsvár határában, amely Szent Ferenc stigmatizációjának helyére utalva kapta a nevét.

⁴² Tréfán Leonárd (1873-1941) ferences szerzetes. 1914-től 1924-ig az erdélyi ferences rendtartomány főnöke, 1906-ban a Szent Bonaventúra Nyomda, 1929-ben a kolozsvári Alverna alapítója.

koriban lépett akcióba a boldogult P. László Policarp definator,⁴³ ki kieszközölte Rómából, hogy a rendet megreformálja. Meg is tette, de ez csak az ő élete végéig tartott, ma én, aki a *recollectio* kezdetét láttam, még élek és megértem, hogy a rend még mélyebbre süllyedt, mint a *recollectio* előtt. Erre is a bizonyítékok jó részét Németh úrtól nyertem: mint ő mondja, felvesznek boldogot, boldogtalant, különösen laikus testvérnek, keresztnélküli kereskedősegédek, mesterlegényeket etc. És a zárda gyakran valódi fertő és a perverzítás melegágya. A páterek közül is jó résznek megvan a városban a maga barátnöje.

Tudomásom van azon üzelmekről, melyet egyes basáskodó provinciálisok a szerzet vagyonával, a kolozsvári „Bonaventura” nyomdával,⁴⁴ Alvernával, a dési ház rengeteg vagyonával véghezvittek, melyek az elkönyvelésekben a legszebb címeket hordozzák.

Megválasztásukra olyan féltékenyek, hogy a szokásos évi konzisztóriumok előtt valóságos agitációk folynak a provinciális és egyik másik gvárdiáni állásért.

Azért nem kell a franciskánus sem testemnek, sem lelkemnek, mert az ilyen iskolában annyira felnőtt ifjú, hogy már presbyteratust nyert, soha természetét le nem veti. Pedig a nyugtalan vérű és alattomos káplánokról szomorú tapasztalataim vannak.

A moldvai minoritákról csak annyit vagyok bátor megjegyezni, hogy szeretnék az egész jassy-i egyházmegyét ismét a minoriták kezébe venni, ha lehetne. Püspökünk gyakran mosolyogva említi a szegély „*nihil habentes et omnia possidentes*”.

Hogy miért kértem Méltóságos Prelátus urat arra, hogy a mi ügyünket az erdélyiekétől teljesen elválasztani méltóztassék, Méltóságodnál eléggé kifejtettem, tudniillik a mi speciális helyzetünk a jelenben s esetleg még inkább a jövőben. Azonkívül azon körülmény, hogy így az esetleg nekünk szánt segély, a Szent László Társulat katolikus pénze, az andrásfalvi, bukaresti, vagy ploiești kálvinista egyházaknak és iskoláknak jut, míg mi esetleg semmit sem kapunk belőle. De egy dologról nem akartam Méltóságodnál említést tenni, amiről pedig szólni szerettem volna, de mások jelenlétében nem szólhattam: nem bízom az Erdélyen át való közvetítésben. Mikor azt mondtam, hogy Németh úrral, dacára, hogy franciskánus volt, tervet csináltunk, nem hazudtam, mert szorgalmas munkás pap, jó szónok, gyönyörű fantáziájú istenáldotta tehetséggel megáldott elbeszélő író, de azért egy kis restrictio mentalissal éltem: elvesztettem 2 éve az igazságérzetembe vetett bizalmamat. Ugyanis mikor most 2 éve Moldvában járva átadtam az öreg P. Neumannnak a 200 pengőért kapott 7362 lejt, nem akartam a gyöngye öreg úr előtt hosszas explikációt tartani a pénz eredetéről, hanem csak annyit mondtam, hogy ez is azon forrásból való, melyből azon 6000 lej, melyet Németh úr egy évvel ezelőtt átadott. Mire az öreg úr az adományt melegen köszönve azt felelte, hogy ezelőtt egy évvel nem 6000, hanem csak 2000 lejt kapott. Én megütözésemet elpalástolva úgy tettem, mintha nem hallottam volna kijelentését. Ezek után nem csodálkoztam azon sem, hogy Németh úr nem tudta nekem határozottan megmondani, hogy melyik azon két moldvai csángó kántor, kiknek a 80-80 pengőért beváltott 2944 lej 80 bani × 2

⁴³ László Policarp az 1880-as évektől 1903-ig az erdélyi ferences rendtartomány tartományfőnöke.

⁴⁴ Szent Bonaventúra Nyomda: Trefán Leonárd ferences szerzetes által 1906-ban Kolozsváron alapított, teológiai témájú könyveket, imakönyveket publikáló nyomda, amely 1948-ig állt fenn.

átadandó, s azért Méltóságod kegyes engedelmével P. Neumannra bízom, hogy adja azoknak, kik erre legérdemesebbek és legjobban rászorultak. Azóta Németh úr néha-néha lelátogat Moldvába, titokzatos útjai vannak Kolozsvárra, s mint értesültem, a múlt ősszel Budapesten is járt, de mi többiek (az összetartó triumvirátus) nem törődtünk ezzel, részint mert ő lassankint az összekötő egységi kapcsón sokat lazított, részint mert tudva az ő szegény jövedelméről, nem sajnáltuk tőle azon kevés hasznot, mellyel véleményünk szerint olyan nehéz utakon tud irodalmi munkásságáért^{IX} behajtani. Ha tehát Méltóságos Prelátus úr minket az erdélyiekkel egy kalap alá vesz, az erdélyi urak közölünk csak Németh urat ismerik, s csak vele lévén kapcsolatban, csak őt használnák fel közvetítőül.

Megvallom méltóságos prelátus úr, ennyire csúnyán őszinte levelet talán életemben soha nem írtam, de mentsen ki azon körülmény, hogy ezek a gondolatok vettek ki sodromból a Németh úr megjegyzéseire, mikor Méltóságodnál tiszteletemet téve a magam hálás szívének akartam kifejezést adni. Kérem azért Méltóságodat, bocsássa meg nekem a talán koromhoz nem illő akkori heves viselkedésemet és vegye ezen leveletem úgy mint Méltóságod diszkrécióba vetett legnagyobb bizalmam jelét.

Magamat és szegény bukovinai magyarjainkat Méltóságod buzgó imáiba és jóindulatába ajánlva maradtam Méltóságos Prelátus Úrnak legkisebb oltártestvére:

Sebestény Antal
főesperes plébános

Ui. Levelemért nagyon aggódom, kérném tehát vételét pár szóval nyugtázni.

10.

Levelézőlap Krywald Ottónak

Hadikfalva, 1938. október 31.

(Kézírásos eredeti, MOL, P 1431, 30. d., 12. t., sz. n.)

Méltóságos Prelátus Úr!

Folyó évi június 22-i szíves üdvözlését hitoktató barátom csak október első napjaiban adhatta át, mert addig szünidei tanulmányúton volt. Ami a káplán ügyét illeti, írtam Gajdácsi⁴⁵ úrnak, de ő – dacára, hogy irodaigazgató – az egész dologról semmit sem tud.

Amint értesültem, a cseh helyzet miatt a Kolomea–Körösmező–Máramaros-szigeti úgynevezett tranzitó vonal, mely Czernowitzból Nagyváradra 3 ország területén ment keresztül (útlevél nélkül) egy időre használaton kívül van, barátom tehát csak egyenes úton utazhatik, mely hosszabb Brassón át, mint a tranzitó.

Magunkat Méltóságod jóindulatába ajánlva maradjunk Méltóságod legőszintébb tisztelői:

Sebestény Antal és László Antal

^{IX} Aláhúzás az eredetiben.

⁴⁵ Gajdátsy Béla (1887–1953) teológus, egyházi tisztviselő. Az 1930-as évek második felében a gyulafehérvári püspöki hivatal igazgatója, 1945-től a gyulafehérvári teológiai szeminárium rektora.

11.

Levél Krywald Ottónak

Hadikfalva, 1938. november 24.

(Kézírásos eredeti, MTAK, Ms 10.528/189. sz.)

Hadikfalva (Dornești),
1938. november 24.

Méltóságos Prelátus Úr!

Az eucharisztikus kongresszus alkalmával nagyon szerettem volna Méltóságoddal nyugodtan megtárgyalni a bukovinai magyarok helyzetét, de a közbejött dolgok megzavartak és megrövidítették látogatásom idejét. Azután, mint nemrég levelezőlapomon már céloztam is rá, a csehszlovák helyzet lehetetlenné tette a Lengyelországon keresztül való levélváltást. Azért kegyeskedjék Méltóságos Uram megengedni, hogy a kínálózó alkalmat felhasználva, soraimmal Méltóságodnak alkalmatlankodjam.

Levellem szíves közvetítője Puskás Ödön ügyvédbojtár, bukovinai magyar fiú, ki itt román területen végzett, és mivel a román törvények értelmében jogosítva van kisebb pörököt önállóan is képviselni, a bukovinai magyarok legszívesebben keresett ügyvédje Rădăuți kerületi székhelyünkön. Mivel özvegy édesanyját, ki tanítónő volt, a román nyelvvizsgán kidobták állásából és 2 évig nyugdíj nélkül kényszerült 2 gyermekével, a fiú a legnagyobb nélkülözések közt végezte el iskoláit. Most egy pör képviselőjében utazott Budapestre és leveletem teljes bizalommal adom át neki.

Talán méltóztatott olvasni, hogy II. Károly király az augusztus 4-én megjelent „Monitorul Oficial”-ban (hivatalos lapban) egy decret regált bocsátott ki, melyben a többi közt a kisebbségeknek az egyes községek lakói közt való számarányuk szerint az iskolákban nyelvszabadságot ad, vagyis a régi rendeleteket felsorolva azokat érvénybe lépteti. Nem tudom, hogy milyen eredménye lett ennek Erdélyben, de itt nálunk Bukovinában még semmi kedvező változás nem történt, dacára, hogy községeink 100%-os magyar községek, s a decret regál rendelkezéseinek végrehajtását köztük meg is ígérték. Tehát valószínűleg ezen dekrétum is épp úgy, mint a régiek, csak arra van szánva, hogy a külföld szemébe port hintsenek s magukat a cseheknél jobbaknak tüntessék fel.

Mert az tagadhatatlan, hogy Románia is tart a revízió kérdésétől. Az erdélyiek reménylik is, hogy előbb-utóbb ott is változás áll be, de hogy miben fog ez állani, arról sok a vélemény: a magyarok szeretnének Magyarországhoz visszajutni. Mások önálló Erdélyországra gondolnak, mert a magyarság zöme (a székelyek) egészen izoláltan románokkal vannak körülvéve, ismét mások Erdély autonómiájáról beszélnek Románia keretében. De akárhogy lenne is, Bukovina nincs Erdélyben, s nekünk e helyzet kilátástalan. Sőt, ha az ember Németország körmönfont politikáját nézi, még az sem lehetetlen, hogy Ukrajnához csatolnak a kárpátoruszokkal együtt. Hiszen Bukovinában csak annyi román (igazi román) van, kiket II. József Erdélyből idetelepített (ardelánok, marosánok), a többi őslakosság ruténul beszél, különösen az északi részben, a déli részben a görögkeleti román vallásalapnak sikerült papjaik és templomaik által valamit romanizálni. Az erdélyi urak eleinte törődtek velünk, de mivel látják, hogy olyan kevesen vagyunk, hogy még egy parlamenti képviselőt sem választhatunk, s amennyien vagyunk is, 2 választókerület te-

rületén vagyunk, csak egy választás alkalmával próbálkoztak velünk: amidőn 10-12 évvel ezelőtt az erdélyi németekkel paktumot kötve minket utasítottak, hogy a német jelöltekre szavazzunk.⁴⁶ Azóta senki sem törődik a bukovinai magyar katolikusokkal, csak a kálvinistákkal. A bukaresti kálvinista egyház, de nemcsak az, hanem az egész régi Regát és Bukovina is az erdélyi kálvinista püspök joghatósága alatt van, és jól vannak szervezve, magyarul prédikálnak, míg a katolikus magyarok csak itt Bukovinában és egy-egy keveset Bukarestben hallanak magyar prédikációt (a moldvai csángókról nem is szólok, mert azok dacára minden magyarságuknak, románoknak vannak deklarálva), mert Cisar bukaresti érsek úr nem engedi. A bukaresti, galaci, ploesti-i stb. katolikus magyarok, ha magyar prédikációt akarnak hallani, a kálvinista temploma mennek, s így lassan-lassan a katolicizmus számára elvesznek. Ma már ismeretes dolog, hogy ezen kálvinista egyházak nagy részben a katolikus hívek adományaiból fejlődnek. A kálvinisták, úgy látszik, jobban szervezkednek, mivel magyar szuperintendáns keze alatt vannak s a vezetést Erdélyben is ők ragadták magukhoz, ha nem „kimondottan” is. A „Minerva” is 70%-ban kálvinista könyveket ad ki, egy alkalommal egy kis könyvtárt kaptunk (Andrásfalván csak a kálvinista pap), melyből az elbeszélő műveket a népnek nem is adhatjuk át, mert mind kálvinista ízű, szereplői kálvinista papok és hívek, mely munkáktól népünk, mely úgy is keveset olvas, jó katolikus nép léteire irtózik.

Mikor tehát a tisztán katolikus intézmény, a nagyérdemű Szent László Társulat a katolikus gyűjtést az erdélyi urak kezébe adja, az azon pillanatban megszűnik katolikus pénz lenni, azon pillanatban magyar (értsd kálvinista) pénzzé válik. Innen magyarázható meg, hogy dacára, hogy Méltóságod intézkedett, hogy a hadikfalvi káplán a Szent László Társulattól egy évre fizetést kapjon, mai napig Erdélyből semmi intézkedés sincs. Gajdácsi irodai igazgató úr a dologról semmit sem tud, de azt írta, hogy éppen azon napra várta Boga kanonok úr⁴⁷ és dr. Gyárfás Elemér⁴⁸ úr látogatását és – mint írta – megkérdi őket, és engem rögtön értesít. De ezen értesítést máig is hiába várom. Szegény káplánom most még csak a jöreménység fejében szolgál, mert a román kultuszminisztérium a kápláni állás reaktiválásáért benyújtott három kérvényt utasított vissza a püspökségnek azon címen, hogy a finanszminiszter semmi kiadástoppletet nem akar semmiképp engedélyezni. Azért bocsásson meg, Méltóságos Uram, hogy ismét alkalmatlankodom: én az erdélyi uraktól már nem várok semmit, mert évekkal ezelőtt próbáltam éppen levelem átadója és még néhány tanulómk érdekében, de elutasítottak. Ha Méltóságod valamit káplánom számára, vagy esetleg a jövőben számunkra is juttatni akarna, talán lehetne ezt a bukaresti magyar követség útján küldeni. A német és lengyel katolikus papok is részesülnek segélyben, s az mindig az illető nemzet konzulátusa útján történik. Bukarestből magam is könnyen elhoznám.

⁴⁶ 1926-ban a romániai Országos Magyar Párt képviselőjében Zágoni István újságíró látogatott el Bukovinába abból a célból, hogy megvizsgálja a bukovinai magyarság bevonásának lehetőségét a magyar pártba. Erre ld. ZÁGONI István: *Magyar gyűléseken Bukovinában*. ÚG, 1926. május 29. 3.

⁴⁷ Boga Alajos (1886–1954) teológus, egyházi tisztviselő. Katolikus iskolai főtanfelügyelő, gyulafehérvári kanonok.

⁴⁸ Gyárfás Elemér (1884–1945) erdélyi magyar politikus, közgazdász. 1922-től az Országos Magyar Párt Elnöki Tanácsának tagja, 1926-tól 1938-ig a párt képviselője a román szenátusban. Az Erdélyi Katolikus Státus alelnöke, majd elnöke; a Katolikus Népszövetség elnöke.

Alkalmatlankodásomért ezerszer bocsánatot kérve, s magunkat Méltóságod jóakarátába ajánlva maradok Méltóságos Prelátus Úrnak legkisebb oltártestvére:

Sebestény Antal
főesperes plébános^x

12.

Levél Shvoy Lajos székesfehérvári püspöknek⁴⁹

Hadikfalva, 1939. április 15.

(Gépelte másolat, MTA, Ms 10.528/188. sz.)

Méltóságos Uram!

Másolat

Dornești, 1939. április 15.

Folyó hó 3-án kelt becses levelére a következőkben vagyok bátor felelni.

1. Egyházmegyénknek semminemű nyilvános statisztikája, de még sematizmusa sincs, melyből a szükséges adatokat egy-kettőre ki tudnók szedni, szükséges tehát a személyes utánjárás.
2. Ami a személyes utánjárást illeti, arról annyit mondhatok, hogy a băcău-i megyéről teljesen megbízható adataink vannak, tudniillik Domokos Pál Péter⁵⁰ tanár úrnak 1931-ben „a moldvai magyarok” címen kiadott könyve. Ő tudniillik saját szekerével bejárta Moldvát, mindent pontosan lejegyzett, de mint írja, a „romani” megyét nem tudta oly aprólékosan átkutatni, mert hazahívták édesanyja halálos ágyához. Ha tehát méltóságod Domokos adatait épp oly megbízhatónak tartaná, mint én, ki azután 1936 nyarán 4 hetet szintén a băcău-i megyében töltöttem és az adatokat nagyjából felülvizsgáltam, azon esetben majdnem csak a roman-i megye pontosabb adataira volna szükségünk. Domokos Pál Péter tanár úrral a püspökszentelés alkalmával Kolozsváron vagy a katolikus népszövetség, vagy a katolikus tanfelügyelőségénél találkoztam, hol az irodában dolgozott.
3. Azon esetre azonban, ha Méltóságod az említett könyv adataiban nem bíznék meg, szükséges volna mind a két megyére a kutatást kiterjeszteni. Erre is volna emberem: Van a bogdánfalvi (Valeaseaca) római katolikus plébániához (Băcău megye) tartozó Galbeniben egy bukovinai, józseffalvi növendékem, aki 1919, vagy 1920-ban a czernowitzi katonai revolte alkalmával – dacára, hogy ártatlan volt – bűnbakként állíttatott elő, előbb halálra, majd életfogytiglani fogságra ítéltetett, majd többszöri amnesztia útján 3 évi fogsággal megúszta a dolgot. A fiú a háború alatt tette le Nagyváradon a tanítóképzőt, „a Szent László Társulat”

^x A levél végén kézírassal betoldva: „Puskás Ödön budapesti címe: Langer Györgyné. VII. Gyarmat u. 19.”

⁴⁹ Megjelent: SERES, 2009.

⁵⁰ Domokos Pál Péter (1901–1992) tanár, történész, néprajzkutató. 1926–1940 között székelyföldi települések különböző fokú oktatási intézményeiben tanított. 1929-ben és 1932-ben beutazta Moldva magyarok által lakott településeit, a két világháború között a szélesebb erdélyi és magyarországi közvélemény az utazásait is megőrkítő munkái alapján ismerte meg a moldvai csángók történelmét és népi kultúráját. A második bécsi döntés után a kolozsvári Állami Tanárképző igazgatója. 1940–1941 fordulóján a bukaresti magyar követségre volt beosztva a moldvai csángók helyzetének tanulmányozására.

növeltje volt, mivel azonban a kiszabaduláskor polgári jogait nem kapta vissza, állami iskolánál nem alkalmazták. Én tehát Gróf Majláth püspök urat kértem fel, hogy valahol alkalmazza. Így lett a fiú Erdélyben tanító, de idővel kiderült, hogy polgárjoga nincs, s azért ezen állásából a minisztérium rendeletére el kellett bocsátani. Kenyér nélkül levén, ismét hozzám fordult, én pedig Krywald prelátus úrhoz küldtem, aki őt azzal bírta meg, hogy Moldvában a katolikusok közt magyar imakönyveket és kegyszereket terjesszen. Erre is megszereztem neki a püspöki engedélyt, tehát az egyházmegyében szabadon mozoghat. Ma kántor a galbeni-i filialis községben. Neve Péter Gergely. Ha tehát Méltóságod megbízhatónak gondolná a fiút, igénybe lehetne venni az ő közreműködését. Magam lemennék hozzá és az ügyet vele személyesen megbeszelném. (Családos ember).

Kérem tehát Méltóságodat, szíveskedjék a továbbiakra rövidesen utasítást adni, hogy rögtön munkához láthassak.

Bátor vagyok megjegyezni, hogy Krywald prelátus úr még karácsony után hasonló adatokat kért, s én neki – amennyiben tudtam – az adatokat elküldöttem. (Lengyelországon át).

Ezek után kegyeskedjék megengedni, hogy én is egy tanácsot kérjek Méltóságodtól: van itt a bukovinai Andrásfalván egy magyar fiú, Ferenc Gellért, aki most az ősszel nyert a jassy-i egyetem jogi fakultásán licenciátust és benyújtotta kérvényét itt a mi (suceavai) tñnutunkban egy községi notár állásért, de máig még semmi feleletet nem kapott. Mivel Erdélyben a magyar községekben magyarul és románul perfektül beszélő notarius valószínűleg nem nagyon sok van, nem gondolná-e Méltóságod, hogy a fiú talán Erdély valamelyik tñnutjában kérje alkalmazását és ha igen, hol?

Magamat és bukovinai magyarjainkat Méltóságod jóindulatába ajánlva vagyok Méltóságod őszinte tisztelője:

Sebestény Antal
főesperes plébános

13.

Levél Krywald Ottónak

Hadikfalva, 1939. június 15.

(Kézírásos eredeti, MTAK, Ms 10.528/189. sz.)

Dorneşti, 1939. június 15.

Méltóságos Prelátus Úr!

Folyó hó 10-ről kelt becses levelét éppen most vettem kézhez. Sietek rá felelni, hogy Méltóságod még július 3. előtt kézhez kapja.

Legelőbb is fogadja Méltóságos Prelátus Úr legmelegebb hálánkat a kegyesen kiutalt segélyért.

Willer⁵¹ volt képviselő úr azt írja, hogy a kormány a kisebbségi egyházakról (a káplánomra vonatkozólag írja) semmit sem akar tudni, míg a görögkeletieket édig

⁵¹ Willer József (1884–1968) erdélyi magyar politikus. 1926–1938 között az Országos Magyar Párt képviselője a román parlament képviselőházában, egyúttal a párt bukaresti irodájának vezetője.

nem emeli. Pedig a mostani kultuszminiszterhez személyes barátság köti. Tehát a káplánom segélyezéséért fogadja Méltóságod legkiválóbb köszönetemet külön is.

A többire vonatkozólag még ma írok Gyulafehérvárra és Székelyudvarhelyre.

A józseffalvi tűzkárosultakra vonatkozólag is írok ma Németh úrnak, de addig is bátor vagyok azon ajánlatot tenni, hogy a segély ne menjen a komité kezébe, mert félő, hogy nem csak a magyarok fogják kapni, sőt ellenkezőleg, hogy ezek fognák esetleg a rövidebbet húzni. Ha én, vagy Németh úr kapnók kezünkhöz, ismerve a körülményeket, az arra legjobban szorultaknak osztanók ki és esetleg a plébánia melléképületeire is jutna, mert ha a komité ezeket mellőzni találná, a kormány, mint már említém, a maga részéről a kisebbségi egyházakra semmit sem ad.

Ha gimnazisták nevelési költségéből valami maradna, azt mint Méltóságod is említi, legnagyobb köszönetem mellett bátor leszek reumás lábaim reparálására fordítani

Fogadja Méltóságos Prelátus Úr ismételten legforróbb köszönetemet.

Méltóságodnak legalázatosabb testvére in Christo:

Sebestény Antal

Ui. Szegény generálvikáriusunkat, Msgn. Grabowski Albertet, ki velem egyszerre Méltóságodat meglátogatta volt, aligha látjuk többé. Májbaja egészen beérte, az orvosok véleménye szerint menthetetlen, s azért rendi (lazarista) előjárója ma Krakóba viszi, hogy ott egy szanatóriumban kezeljék. Most csak úgynevezett szabadságra megy, de rajta kívül mindegyikünk tudja, hogy ezen szabadság örökös lesz. Kimondhatatlanul sajnálom, mert ifjúságunktól kezdve leghűségesebb barátom és jóakaróm.

14.

Levelezőlap Krywald Ottónak

Hadikfalva, 1939. június 22.

(Kézírásos eredeti, MOL, P 1431, 30. d., 12. t., sz. n.)

Dornești, 1939. június 22.

Méltóságos Uram! Németh teljesen egyetért elgondolásommal a melléképületekre vonatkozólag. Szombatra (június 24.) Jassyba vagyok hivatalos az új papok szentelésére: úgy gondolom, hogy legalább a németek közt megszűnik a papszükség, mert most vagy 21-et szentel a Püspök Úr, s azonkívül vagy 7 készen felszentelve jön haza külföldről, s az egésznek 2/3-ad része német, a többi moldvai csángó. Méltóságod nyaralásához a legjobb hangulatot és egészséget kívánja legkisebb testvére in Christo.

Sebestény Antal plébános

15.

Levél Krywald Ottónak

Hadikfalva, 1939. augusztus 24.

(Kézírásos eredeti, MOL, P 1431, 30. d., 12. t., sz. n.)

Méltóságos Prelátus Úr!

Folyó hó 15-ről kelt kedves levelét nagy örömmel vettem. Legelőbb is szívből köszönöm Méltóságod jókívánatait. Igaz, hogy prelátusságomat a regényíró Kálmán⁵² fantáziájának köszönhetem, mellyel a pápai kamarásból prelátust csinált, de azért Méltóságod gratulációja rám nézve az összesek közt legértékesebb, mert legőszintébb. Ilyenkor látja az ember, hogy barátai mit érnek. Nekem a német és lengyel papok közt sok barátom, és mint gondolám, őszinte barátom van, de mostani kitüntetésem sokakat elidegenített tőlem. Kitüntetést talán senki sem várt, mert megység püspökünk elvből nem terjesztett mostanig senkit fel kitüntetésre, de midőn most váratlanul hármunkat (a czernowitzi plébánia adminisztrátorát, egy czernowitzi gimnáziumi nyugalmazott hittanárt és csekélységemet) Őszentsége kamarásoknak nevezett ki, a magyar papokon kívül majdnem minden idősebb pap mellőzve érezte magát és egyesek direkt ki is fejezték ezt. No de lassankint megnyugszanak. A jó Isten adjon örök nyugalmat Grabowski generálvikáriusunknak, az én legjobbbarátomnak, ki ezen kitüntetést már évek óta szorgalmazta püspöknél, s mikor még élve megérte, neki okozott a legnagyobb örömet.

Méltóságod írja, hogy főbiztosi állásáról lemondott, de azért megvan a reményünk, hogy a jó isten még sokáig egészségben megtartja, hogy az önként vállalt nobile officiumokat egészséggel és jókedvvel végezhesse. Nálunk másképp gondolkozunk: mivel csak csekély egyházmegyei nyugdíjra számíthatunk, mindenki irtózik a nyugdíjaztatástól, s legtöbb papunk szolgálati helyén hal meg, mert mint egyik suceavai hittanár mondta, olyanok vagyunk, mint a bérkocsis lovak, melyek – ha egyszer kifogják őket – csak a pecérnek valók.

A nyarat itthon töltöttem, mert káplánom a nyár nagyobb részében Elekes urat helyettesítette, ki viszont a leégett Józseffalva ügyében szaladgáló Kálmán barátunk helyett teljesített Józseffalván szolgálatot. Némi jámbor irigységgel gondoltam Garbicz barátomra, ki vakációját külföldi utazással tölti, és csak szeptember 1-re kerül vissza állomáshelyére. De így is eltelt, mert az udvarhelyi gimnáziumba készülő néhány fiúcska előkészítése a felvételi vizsgára nem engedte, hogy unatkozzunk.

Ezek után magunkat Méltóságod szerető jóakaratába ajánlva maradok Méltóságos Prelátus Úrnak legalázatosabb testvére Krisztusban:

Sebestény Antal

⁵² Utalás Németh Kálmán józseffalvi plébánosra.

16.

Levél Shvoy Lajos székesfehérvári püspöknek

Hadikfalva, 1939. október 14.

(*Kézírtásos eredeti, MOL, P 1431, 22. d., 1. t., sz. n.*)

Dornești (Hadikfalva),
1939. október 14.

Méltóságos Uram!

Még a kora tavasszal értesített Krywald prelátus Úr Őméltósága, hogy az erdélyi egyházmegye útján kiutalt 2000 pengőt, amely a dornești (hadikfalvi) káplánnak 1939. augusztus 1-től 1940. augusztus 1-ig szóló fizetésére és 4 gimnazistának a jelen tanévben való neveltetésére van szánva.

Káplánom a neki szánt részt köszönettel átvette Méltóságodtól.

A fiúkra vonatkozólag úgy egyeztünk meg, hogy 3 fiú (Csiki Béla, Nagy Menyhárt és Mezei Dezső) a székelyudvarhelyi katolikus gimnáziumban kezdik meg tanulmányaikát, de a negyedik (Puskás Aurél), ki az itteni rădăuți állami líceumban tanárai előtt magának jó renomét szerzett, a líceum VI., VII. és VIII-ik osztályát itt végezze be. A fiúnak költségei, mint azt Őméltóságával annak idején közölni bátor voltam, havi 1200, azaz évi 12 000 lejre rúgnak, mely összeget az egyházmegye az én nevemre küld meg.

Alázatosan kérem tehát Méltóságodat, kegyeskedjék intézkedni, hogy a fiú ügyét Rădăuți-on rendezhessem.

A bukovinai magyarok ügyét Méltóságod kegyes jóindulatába ajánlva maradtam Méltóságodnak alázatos szolgája:

Dornești
(Bukovina)
Județul Rădăuți

Sebestény Antal
főesperes plébános

17.

Levél Nagy László bukaresti követnek

Hadikfalva, 1941. május 11.

(*Gévelt másolat, MOL, K 64, 95. cs., 1942/27. t., 3478/1942. pol. sz.*)

Méltóságos Bátor Úr!

Hadikfalva, 1941. május 11.

A dolgaink hirtelen jóra fordulása nagy örömet okozott községeinkben. Az utasításokat kiadtuk a falvaknak.

De kellemetlenül érint azon hír, melyet Bognoczki tiszteletes úr a papok jövőjére vonatkozólag mondott, hiszen száműzetés a sorsunk.

Ha csak valamiképp lehetséges, méltóztassék a papokra kimondott ítéleten változtatni, mert ezzel a romániai magyarság úgysem nyer semmit. A dolgok tudniillik úgy állanak, hogy a püspök, kinél szerdán Malec úrral voltunk, Demse és Ferencz urakat úgysem akarja semmiképp elengedni. Egész délelőtt argumentáltunk neki, de az eredmény az volt: én őket Moldovának neveltem, nem Magyarországnak. Csak a végén nyújtott annyi reményt: „kommt Zeit, kommt Rat”.

Ami minket illet, a püspök úr minket soha sem fog Moldvában alkalmazni, mert sokkal jobban gyanakszik a mi magyarosító szándékainkra, mint az a valóságban van.

Elekes csak kölcsönpap, erdélyi egyházmegyei, és ha Magyarországra nem mehet, akkor hazamegy a gyulafehérvári egyházmegyébe, mert románul, amely nyelv ott föltétlen szükséges, ő sem tud jobban, mint én, pedig az ugyan édeskevés.

Malec pedig beteges, szívbajos, tehát elég volt már neki az izgalmakból.

Magamról nem sok mondanivalóm van: 1) románul nem tudok, 2) a reuma, mit Bukovinában az előbbi józseffalvi 24 évi működésem alatt az utazásokban, részben pedig Hadikfalván az első 6 év alatt az összeomlott templomban szereztem, majdnem munkaképtelenné tett. Ha elfogadható nyugdíjunk volna, már rég kértem volna nyugdíjaztatásomat. Ha tehát hazatérési engedélyt nem kaphatok, elfogadom azt a nyugdíjat (3 ezer lej), amit kapok és Rădăuțira húzódok, mert sem a püspök nem alkalmazna ott Moldvában, sem erőm nincs 4-5 üresedésben levő plébániát egyszerre átvenni 44 évi munka után.

Ami László Antal káplár [!]^{XI} urat illeti, sokkal jobban exponálta magát a bukovinai magyarok ügyében, mintsem a püspök a szitán át ne látná, hogy mi lesz az ő moldvai küldetése.

Kérem tehát Méltóságodat, kegyeskedjék odahatni, hogy a bukovinai magyar papokra vonatkozó határozatot az illetékes körök megváltoztassák, mert addig sem a magam, sem háznépem (nővérem, öreg gazdaasszonyom, és öreg munkaképtelen cselédem) kérvényét a hazatérési engedélyért be nem nyújthatom, míg a magyar királyi követség határozatát meg nem változtatja és engem nem értesít erről.

Alázatos kérésemet ismételve maradtam őszinte tisztelettel alázatos szolgája:

Sebestyén[!]Antal s. k.

18.

Levél Krywald Ottónak

Horthyvára, 1942. március 4.

(*Kézírásos eredeti, MOL, P 1431, 22. d., 1. t., sz. n.*)

Horthyvára, 1942. március 4.^{XII}

Méltóságos Prelátus Úr!

- 1) Kedves leveledet megkaptam, ha Isten megsegít, 17-én idejében ott leszek, s ha véletlenül fontos ügy akadályozna, felolvasásomat idejében beküldöm.
- 2) Ami az iskolás fiúk dolgát illeti, én annak idején rögtön Újvidékre utaztam, de a konviktus prefektusát nem kapva honn, a délvidéki közművelődési társaság irodájába mentem, honnan az újvidéki fiókhoz utasítottak. Ott szintén nem voltak az intéző személyek jelen. Erre rögtön írtam Dr. Ijjas érseki biztos úrnak,⁵³ ki

^{XI} Nyilván a káplán szó elírása a másolatban.

^{XII} Az irat fejlécén nyomtatva: „Római Katolikus Lelkészi Hivatal Horthyvára”.

⁵³ Ijjas József (1901–1989) bunyevác származású (1931-ig Ikotity József) magyar egyházi főméltóság. 1941–1944 között a Kalocsai Érsekség által a visszacsatolt délvidéki területek egyházi integrálására létrehozott szabadkai Apostoli Kormányzósági Hivatal vezetője érseki megbízottként. 1969. február 18-tól 1987. június 5-ig kalocsai érsek.

azt felelte, hogy nekem már az ügyben egyéb tennivalóm nincs, legfőleg a dolog végrehajtását megsürgetni. Én többször próbáltam Újvidékre utazni, s a mellékelt leiratot is azért nem küldtem máig vissza, de a többszöri razzia miatt (a la Zsablya) nem lehetett Újvidékre utazni. De amint írod, Németh, kit szintén értesítettem volt, már megnyugtatót a fiúk sorsa felől.

- 3) Eközben írtam Malec és Elekes dolgában Bonczos⁵⁴ útján a miniszterelnöknek, ki Bonczossal azt íratta vissza, hogy ezek csak akkor kapnak hazatérési engedélyt, ha a rájuk bízott munkát elvégzik. László és Demse ügyével a miniszterelnök nem kíván foglalkozni, mert megbízatásukat nem teljesítették. Pedig a minisztériumban jól tudják, hogy Lászlót a püspök küldte el, Demse pedig a haditörvényszék előtt hazatérési engedéllyel jött el.
- 4) Januárra még adott fizetést a kormánybiztosság, de februárra már nem, hanem a kultuszminisztérium kellett volna már fizessen, de még semmi sincs. Én tudom, hogy az nem Beresztóczy⁵⁵ Őméltóságán múlik, hanem a kalocsai iroda lassúságán. Azért írtam Dr. Ijjas érseki biztos úrnak, hogy amíg a plébániák erekiója megtörténik, valamelyes renumerációról számunkra gondoskodják, mert élni kell.

Mi itt folytatjuk úgy, mint Bukovinában szoktuk: a húsvéti gyóntatásokat közösen községenként rendre vesszük, csak az a baj, hogy reumás lábam nagyon kezdett a kirándulások ellen sztrájkolni.

Magamat további szerető jóakarotodba ajánlva maradok legkisebb testvéred:

Sebestény Antal
horthyvári lelkész

19.

Levél Krywald Ottónak

Horthyvára, 1942. október 9.

(Kézírásos eredeti, MOL, P 1431, 22. d., 1. t., sz. n.)

Horthyvára, 1942. október 9.

Méltóságos Prelátus Úr!
Kedves Barátom!

Legutóbbi budapesti tartózkodásom alkalmával megjegyezted, hogy ritkán adok magamról életjelt. Most tehát írok, csak arra kérek, hogy alkalmatlankodásomat rossz néven ne vedd. A székely telepek lelkipásztorainak juttatandó földről van szó, és erre vonatkozólag volna egy kis információra szükségünk. A mai nehéz és jegyes (zsírjegy, cukorjegy, kenyérjegy etc.) időkben nem szívesen utazom Budapestre, pedig a gyertya már körmünkre égett, a kormány pedig nem akar erről tudomást venni.

⁵⁴ Bonczos Miklós (1897–1971) főtisztviselő, politikus. 1938–1942 között a Belügyminisztérium államtitkára, 1942. július 14–1944. augusztus 7. között az Igazságügyi Minisztérium államtitkára, majd 1944. október 12-ig a Lakatos-kormány belügyminisztere.

⁵⁵ Beresztóczy Miklós (1905–1973) egyházi tisztviselő, politikus. 1939-től 1944-ig a római katolikus ügyek ügyosztályának vezetője a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumban.

Most tudod, nekünk a materen kívül filialis községeink is vannak, melyek közül némelyek jó távolságra esnek, például az én Hadikliget és Hadikszállás községeim 28 kilométer távolságra esnek. Azonkívül még van 2 filiálisom 6 és 7 kilométernyire. Mostanig segítettem magamon a vonattal, mert reggel 7 órakor és délután is volt vonatom. De az új menetrend szerint már csak délután $\frac{3}{4}$ 4-kor és este 7 órakor van arrafelé vonatom, melyeket funkciók végzésére nem használhatok. Ilyen körülményekre számított Vitéz Dálnoki Veress Lajos⁵⁶ tábornok, mikor a mindenkori horthyvárai pap számára két jó katonalovat ajándékozott. De az eltartásuk szóba sem került. Én ugyan mint telepes, kaptam 4 hold földet tulajdonul, de ez az én kis gazdaságom mellett két lónak az eltartására semmi. Mostanig tartottam a lovakat vett takarmánnyal, amíg volt mivel vennem. De most azon kevés pénzem, mit Bukovinában az olcsón elherdált állatállományomból és terményeimből kaptam, elfogyott. Nem sajnáltam, mert reméltem, hogy ha a megígért papi földeket megkapjuk, lesz miből a lovakat és más gazdasági állatokat is tartsak. De arra nem gondoltam, hogy a dolog elintézése annyira elhúzódik, hogy már a 2-ik évben maradunk vetés nélkül s még egy évig kell a takarmányt vennem. Rettentő lassan megy minden.

Most tehát két lehetőség van: 1) Ha ezen ősszel sem kapjuk meg a papi földet, akkor a lovakat szégyenszemre vissza kell adnom az ajándékozó tábornoknak, s mivel így a filiálisokat nem leszek képes ellátni, kénytelen leszek nyugdíjba menni, s aztán utódom lássa, miképpen boldogul. De ettől a megoldástól irtózom, mert amelyik bérkocsis lovat a hámból kifognak, az már csak a kutyaéknak való. 2) A második megoldás pedig az volna, hogy még egy évig vett takarmányon tartsam a lovakat, kocsist tartsak tovább is, ez pedig úgy belerántana az adósságba, hogy hátralevő egész életem alatt ki nem evickélnék az adósságból. Hiszen a ház és 4 hold évi törlesztésére is kell gondolnom. Arra gondoltam tehát, hogy megkérlek, légy szíves telefonon kérdezd meg a földművelésügyi és kultuszminisztériumokat, hogy mi van a telepesek papi földjeivel, egyáltalában lesz-e valami azokból, s ha igen, mennyi ideig szándékoznak annak kiadását húzni és minket nyomorgatni. Arra hivatkoznak, hogy minisztertanács dönt a dolog felől. De mióta ezt mondják, már hány minisztertanács volt! Mert így a mi életünk nem élet, hanem csak nyomorgás, különösen a fiatalabb kollégáimé, kik csak 181 pengő havi fizetést kapnak, egyéb mellékes nincs, mert a stóla olyan kevés, hogy számba sem jöhet.

Ha esetleg szükséges volna, hogy ezen ügyben Pestre menjek, légy szíves írd meg, habár nem szívesen kontárokodnám bele a Dr. Ijjas érseki biztos úr munkájába, ki még a tavasszal mondta, hogy ő ezen ügyet dűlőre viszi.

Ma reggel hallottam, hogy P. Köröszös Chrysostom,⁵⁷ az én horthyvári elődöm Újvidéken megtelepedett mint házalapító, és állítólag már körülbelül $\frac{1}{2}$ hónapja, hogy ott lakik. Magyar szempontból nagyon helyes, hogy lesz, aki ezen majdnem egészen elszerbesedett városban a magyarságot fenntartani segítsen. Valamelyik lapban olvastam volt, hogy a város még jezsuitákat is akar oda telepíteni. Bizony jó volna!

⁵⁶ Veress Lajos (1889–1976) katonatiszt, lovassági vezérezredes. 1942–1944 között a IX. hadtest parancsnoka.

⁵⁷ Keresztes (Köröszös) Imre (1909–1944) ferences szerzetes, szerzetesi nevén Krizosztom. 1942–1944 között az újvidéki ferences rendház vezetője. Szerb partizánok gyilkolták meg 1944-ben.

Alkalmatlankodásomért bocsánatot kérve és szíves közbenjárásodat előre is köszönve vagyok szerető oltártestvéred:

Sebestény Antal
horthyvárai lelkész

20.

Levél Krywald Ottónak

Horthyvára, 1942. november 19.

(*Kézírásos eredeti, MOL, P 1431, 22. d., 1. t., sz. n.*)

Méltóságos Prelátus Úr!
Kedves Barátom!

Kedves leveledet, valamint lapodat is megkaptam. Hálásan köszönöm a szíves intervenciót, lehet, lesz valami eredménye legalább ennek, mert mostanig hiába jártunk és írtunk mindenfelé. Igaz, hogy az idei őszre már le vagyunk késve, mert éppen az éjjel elérkezett az első fagy Bácskába is: reggelre a sár úgy megfagyott, hogy száraz lábbal lehet járni mindenfelé.

Azt írod édes Barátom, hogy kellene Glattfelder érsek Úrhoz⁵⁸ fordulni, hogy ő mozgassa meg az ügyet. Én édes Barátom az én egyházmegyei hatóságomhoz többet nem fordulok semmiféle olyan ügyben, ami személyes dolgaikat érinti, mert éppen akkor, mikor már másfelé minden lehetőség bezárult előttünk, s azt gondoltuk volna, hogy legalább a mi hatóságunk van velünk egy érzéssel, kaptunk mi a székely telepese papok egy speciális circularét, melyet egyikünk sem tesz az ablakba. Ebben az egyházmegyei hatóság szemrehányást tesz nekünk, hogy kötelességeinket nem teljesítjük, hogy csak folyton utazunk, s ezzel a híveket vasárnapokon mise nélkül hagyjuk, hétköznapokon pedig a hittanítás marad el. Az egyházmegyei zsinat előírásait nem tartjuk be, hanem a mi saját speciális módunkon lelkipásztorkodunk. Ránk parancsol szigorúan, hogy a hittanórákat pontosan a tanrend szerint tartjuk, a plébánia területét még egy napra se hagyjuk el az eszperes engedélye nélkül, a koronagyűléseken pontosan megjelenjünk, az ezekre kitűzött témákat lelkiismeretesen kidolgozzuk, ha engedélyt kapnánk, a községet még egy napra is elhagyni, nevezük meg a helyettesítő papot etc. etc. – mert ezen dolgok mind tekintetbe jönnek, ha a mi incardinációkra kerül a sor.

Mikor ezeket megkaptam, az állam leesett. Ki adott okot ezen szemrehányásra? Vagy ha valamelyikünk okot adott, miért nem írnak arra rá, s miért általánosítják a dolgot? Én sem okot nem adtam rá, sem szokva nem voltam az ilyen hangú leiratokhoz. Kinek a műve lehet?

Testvéreim találkoztak Istenáldáson (Elekesnél) az országzászló-avatás alkalmával Dr. Ijjas érseki biztos úrral, aki azt mondta nekik, hogy ez nem az ő műve.

Akárkié legyen, én mindig tekintélytisztelő voltam, s ugyanezt megköveteltem mindig kerületem papjaitól is, dacára, hogy ezt kollegiális szeretettel értem el. Igaz, hogy eleinte ezen circulare hatása alatt rögtön nyugdíjaztatásomat akartam kérni,

⁵⁸ Glattfelder Gyula (1874–1943) egyházi főméltóság. 1911. március 18-tól 1942-ig csanádi püspök. 1942-ben kalocsai érsekké nevezték ki, de kinevezését betegsége miatt nem fogadta el, így érseki püspöki címet kapott, és ebben a minőségében haláláig irányította a kalocsai egyházmegyét.

de aztán azt gondoltam, hogy „aludjunk rá egyet”. S azután elhatároztam, hogy maradok, amíg csak megtűrnek, s nem szólok egy szót sem: odafenn tudják legjobban, hogy melyik tyúkszemüket szorítja a csizma. Mert ha ezen nehéz és drága világban nyugdíjba mennék, éhen pusztulnék háznépemmel együtt. Paptársaink itt Bácskában mind annyi földesúr, fizetés, föld, kepe, magas stóla, külön díjazás az iskoláért: ezt mi mind nem ismerjük. Utazni addig is ritkán utaztam, de most már nem fogok sehová utazni, de utazási engedélyt nem kérek senkitől. Inkább anyagi helyzetem javulásáról is lemondok, de az egyházmegyétől nem kérek semmit. Most 70-ik évemben vagyok: valahogy azt a 3-4 évet még végigcipelem, s azután aki utánam jön, tegye be az ajtót. Lelkiismeretem nyugodt, s akinek inge, az vegye magára: én nem.

Ugye édes barátom, ilyen levelet nem vártál? Egy hónap előtt bizony én sem gondoltam, hogy 17 hónap alatt ennyi érdemet szerzünk Bácskában.

De írjak egyébről is. Közülünk már csak Malec van Bukovinában. Írja, hogy községeinkben Erdélyből az átadáskor elmenekült románok laknak, de nagyon sok ház még lakatlan. Ezeket az új lakók tűzifának használják, így nem tudom, hogyan fogják a visszahagyott vagyonekat értékelni és megtéríteni, ha erre kerül a sor. Hadikfalva egy részét orosz fogolytáborra alakították, s ezek közt rettentő nagy a halandóság. A drágaság elviselhetetlen, a háború miatt folyton rekvirálnak, de (mint azt én régebről tudom úgy is) csak „bon”-nal fizetnek, amit viszont még az adóhivatal sem fogad el adóba. Az én volt kerületemet most Malec vezeti.

Bocsáss meg, édes Barátom, ezen siralmas levélért, de itt nincs senki, aki előtt szívemet kiönthetném, pedig erre szükségem volt.

Magamat továbbra is testvéri jóakaratodba ajánlva szeretettel üdvözöl legkisebb testvéred:

Sebestény Antal

21.

Levél Krywald Ottónak⁵⁹

Horthyvára, 1943. április 9.

(*Gépelt másodlat, MOL, P 1431, 22. d., 1. t., sz. n.*)

Horthyvára, 1943. április 9.^{xiii}

Méltóságos Prelátus Úr!

Kedves Barátom!

Tudom, hogy sorsunkat hazatérésünk után is mindig szeretetteljes figyelemmel kíséred, azért ne vedd rossz néven, hogy néhány sorban informállak mostani helyzetünkről.

1) Ami a dotációs földeket illeti, azokkal úgy van a dolog, hogy valószínűleg semmi sem lesz belőlük: egy oldalról biztatnak, másfelől félhivatalos helyről úgy informálnak, hogy nincs mit várunk, mert most Bácskában sok más felekezettű plébánia is alakult, s ha mi földet kapunk, akkor azok is mind követelésekkel lépnek fel. Az persze nem jön számításba, hogy mi Romániában majdnem hasonló fizetés mellett 26-28 hold földet hagytunk vissza minden ellenszolgá-

⁵⁹ A 18–21. sz. iratok tartalmát vö. MERK, 1997.

^{xiii} Az irat fejlécén nyomtatva: „Római Katolikus Lelkészi Hivatal Horthyvára”.

tatás nélkül, éspedig prima földet. Én a magam személyét illetőleg nem sokat törődném az egésszel, mert a lábaim rövidesen nyugalomba visznek, de szerettem volna a bácskai székely plébániákat visszavonulásom előtt olyan megalapozásban látni, hogy az utókor ne vethessen nekünk semmit a szemünkre. De ha nem megy, nem megy: annyi nehéz mozgású fórumot kell mozgatni, s mégis sok bába közt elvész a gyerek. Még utolsó reményünk Beresztóczy méltóságos úrban van, ki újabban az egyházi patronátusok kormánybiztosa lett.

- 2) Ami a plébániákat illeti, azok napról napra gyarapodnak: Horthyvára ma a Horvátországból idehozottakkal együtt 390 családot, tehát körülbelül 2000 lelket tesz ki, Hadiktelke 40 család, tehát körülbelül 200 lelkes filia, Hadikliget és Hadikszállás egyben 140 család, tehát körülbelül 700 lélek. Nekem tehát egyedül 2900 lélekre van gondom. Nem volna nagyon nehéz, mert jóakaratók és nagyon hálásak, csak azt sajnálom, hogy amikor a 22 kilométernyire fekvő Hadikliget és Hadikszállás egyesített községbe megyek misézni, binálni nem tudok, mert nem futja az időből, s akkor itthon csak rózsafüzér van.
- 3) A húsvéti szent gyónásra Lászlóval és Elekessel úgy tettünk, mint Bukovinában: vasárnap délután egybegyűltünk és csütörtök délutánig gyóntattunk, előbb nálam, aztán Lászlónál, vasárnap pedig megyünk Elekeshez. Dél előtt egy nagymise és prédikáció, délután szentkereszt-út és ismét prédikáció (közben persze állandóan gyóntatás). Egyszóval egy kisebbszerű népmisszió. Erre az idén előre engedélyt kértem mindnyájunk nevében, hogy a végén ne mondják a konzisztóriumban, hogy mi az idén a nagybőjtöt is elcsavarogtuk. Itt jegyzem meg, hogy én azon nevezetes körlevél óta plébániám területét át nem léptem.
- 4) Ami az iskolás fiúcskákat illeti, az újverbászi konviktusi igazgató túl szigorúan veszi a fiúcskák dolgát. Azt én is megértem, hogy ha valaki nem tanul, kidobni való, de ha valakinek elégséges akad, az intézetből hazaküldeni azon címen, hogy a stipendiumra nem akad akár 100 tisztajeles is, én úgy gondolom, hogy a kultuszminiszter ezzel az intencióval vette a székely fiúcskákat át a Szent László Társulattól.
- 5) Mikor az utólagosan hazatért Demsével Újvidéken a kormánybiztosságon járunk, a véletlenül ott lévő Kovács Elemér miniszteri tanácsos úr azt mondta neki, hogy ha haditörvényszék elé citálták is, egy kis mártírumba nem halt volna bele. Mikor később László és Elekes is hazajöttek, kértem a kormánybiztosságot, hogy juttassa ezt a három fiatalot is telepben, mint engem, Némethet és Széllt részesített. Bonczos azt felelte, hogy szívesen tenné, de Bárdossy miniszterelnök úr nem akar róluk tudomást venni, mert a rájuk bízott feladatot nem teljesítették. Most jön a java: Malectől Demse levelet kapott, melyben írja, hogy a László volt főnöke, Weber 2 évet kapott, mert Lászlót nem jelentette idejében fel. Hiába hivatkozott az egyházi törvényre, mely szerint ő papot csak az egyházi törvényszék elé idéztethet, nem használt semmit. Úgy látszik tehát, hogy Kovács miniszteri tanácsos úr és Bárdossy miniszterelnök úrnak a mi bukovinai munkánk gyerekjátéknak tűnt fel. Mi pedig tudatában vagyunk annak, hogy mit végeztünk és milyen helyzetben voltunk.
- 6) Itt nem tudjuk, hogy honnan és kik, azon rémhírrrel ijesztgetik híveinket, hogy itt Bácskában nem fogunk maradhatni, mert a frontharcosok azzal fenyegetőznek, hogy ha nem ők kapják meg Bácskát, akkor ők a frontot otthagyják. Mi

tudjuk, hogy az ilyen hírek csak ellenségeinktől és irigyeinktől származnak, de a szegény népet alig lehet megnyugtatni.

Úgy gondolom, hogy már elég lesz a sok újságból, mert még rájuk találsz unni, és máskor nem kívánod meg leveletem, azért zárom soraimat és Istentől minden jót és örömteli húsvéti ünnepeket kívánva maradok hálás testvéred in Christo:

Sebestény Antal
lelkész

22.

Levél Krywald Ottónak⁶⁰

Nagyszakácsi, [1944. november 6.]^{xiv}

(*Kézírásos eredeti, MOL, P 1431, 22. d., 1. t., sz. n.*)

Laudetur Jesus Christus Méltóságos Prelátus Úr! 1944. november 6.^{xv}
Kedves Barátom!

Nem tudom, hogy testvéreim közül az október 8-iki menekülésünk óta adott-e életjelt magáról, de én máig nem írhattam, mert a 11 napi út úgy megviselt, hogy a legkínosabb gyomorgörcsök közt orvosi kezelés alatt feküdtem máig.

Menekülésünk Bácskából nem volt önkéntes, hanem a „Külföldi Magyarokat Hazatelepítő Kormánybiztosság” rendeletére történt, mely nem engedhette, hogy védtelenül hagyjon a volt régi lakók, a jugoszláv dobrovoljácok esetleges bosszújával szemben.

Október 4-én kaptuk az első figyelmeztetést, hogy készüljünk, és október 7-én este a parancsot, hogy 8-án vasárnap reggel induljunk Bácsbadikfalvára (Rasztinára). Másnap délben Zomborban értesültünk a főszolgabírótól, hogy minket tévesen irányítottak, mert a Bajmok melletti telepre kellett volna mennünk. Ezzel percre 24 órát vesztettünk, de oda is hiába mentünk, mert az már ki volt ürítve. Előre tehát a rádióutasítás szerint Bajára, hogy ott a Dunán átkelve biztonságosabb helyen legyünk.⁶¹ Bajáról a hatósági utasítás Dombóvárnak irányított, onnan pedig ide Nagyszakácsi (Somogy megye) községbe. Tizenegy napi cigányos vándorlás után itt vagyunk. Útközben találkoztam László Antal vándorcsoportjával és egyszer Dombóváron Németh Kálmánnal. Vonattal nem jöhettek, mert nem tudtuk otthonról, hogy hová leszünk irányítva. A 11 éjszakából 5 éjet szabad ég alatt töltöttem 72 éves létemre.

Most itt vagyunk Nagyszakácsiban mindenből kifosztva. Bukovinából Horthyvárára 2 vagon bútort vittem, most pedig minden ott maradt bezárva, mintha csak a szomszédba mentem volna látogatóba. Csak 2 lovam és a kocsim állott rendelkezésemre. Hoztunk némi kis élelmiszert az útra, fehérneműt és ágyneműt. Ott maradt 80 mázsa gabonám, 6 hold kukoricám, sertéseim, vagy 100 darab szárnyas majorság, 3 ekém, egy vetőgépem, egy szecskavágó gépem, 2 fogasoló boronám s a jó Is-

⁶⁰ Megjelent: SERES, 2004. 44.

^{xiv} A levél keltezése bizonytalan.

^{xv} A dátum Krywald Ottó kézírásával, ceruzával rávezetve a levél fejlécére.

⁶¹ Erre vö. SEBESTYÉN, 1989. 146.; LŐRINCZ, 1986. 540.

ten tudná megmondani, hogy a konyhás felszerelésen kívül mennyi gazdálkodó eszközöm. 2 tehenet útnak indítottam, hiszen azt mondták, hogy Bácsbadikfalváig kell csak mennünk, de mivel tovább már nem bírtak jönni, Újverbász közelében a jó Istennek számba hagyva a mezőn hagytuk. Nővérem, ki visszaszaladt, hogy lássa a tehenek sorsát, nem ért be minket, s ma sem tudom, hogy hol van. Többen mondják, hogy az Elekes Dénes csapatában látták: most tehát keresem Elekest.

Itt egy üresen maradt zsidó házban lakunk, de éppen ma hallottam a helyi plébánostól, hogy új uraink, a nyilasok, ki akarnak lakoltatni innen, mert nagyonak tartják egy család számára.

Minden lenne, ahogy lenne, de mi lesz a szegény székekkel? Ha nem találunk győzni, Bácskába vissza nem mehetünk, de akkor hová? Még talán szerencse, hogy öreg vagyok és beteges lettem, legalább talán nem fogom meglátni szegény népem végleges koldusbotra jutását. Ember tervez, Isten végez: a magyar kormány jót akart velünk, de ki számított a háborúra s különösen ki a román árulásra?

De a jajgatás nem használ semmit, Istennél van minden.

Légy szíves, édes drága jó Prelátus Uram, ha Elekes írni talált neked, írd meg nekem az ő címét, hogy nővéremet értesíthessem hollétem felől.

Magamat buzgó imádba ajánlva maradok szerető testvéred in Christo:

Cím:
Nagyszakácsi
(Somogy megye)

Sebestény Antal
lelkész

23.

Levél Krywald Ottónak

Nagyszakácsi, 1944. november 14.

(Gépelte eredeti, MOL, P 1431, 22. d., 1. t., sz. n.)

Dicsértessék a Jézus Krisztus!

Méltóságos Prelátus Úr!
Drága Testvérem!

Szíves válaszodat nagy örömmel vettem. Kimondhatatlanul jól esett szerető részvéted, de egyszersmind elszomorított hasonló sorsod. Csak a jó Isten tudja, mi lesz szegény hazánkból és mi lesz az én szegény népemből! Vajon még lesz-e a magyar kormány abban a helyzetben valaha, hogy ezt az egész Magyarországon elszórt, hazátlanra vált népet ismét otthonhoz juttassa?

Ami a felajánlott pénzsegélyt illeti, hálásan köszönöm szerető szívedből jövő ajánlatodat, de hála Istennek, pillanatnyilag nem vagyok pénzzavarban, mert nálam van a 800 pengőnyi horthyvárai perselypénz, melyet szükség esetén felhasználhatok, s azonkívül igyekszem összeköttetésbe jutni egyházmegyei hatóságommal, hogy a havi illetékeket itt is megkaphassam. Azért ismételten köszönöm szíves ajánlatodat, de úgy gondolom, hogy a mai nehéz időben lesznek többen, kik jobban reá vannak utalva a Szent László Társulat segélyére, mint én pillanatnyilag vagyok. Ha mégis úgy esnék, hogy megszorulnék, akkor bizalommal fogok szerető szívedhez fordulni.

Itt Nagyszakácsiban sikerült nekem most egy még pünkösdkor kilakoltatott zsidóházat megkapnom (egy szobát és konyhát) s így legalább nem nyűgölködik

senki a fejemen, sem én a másén. Az olyan luxus dolgok, mint iroda vagy vendégszoba egy menekültnek fölöslegesek.

Nem tudok eléggé hálát adni a jó Istennek, hogy nővéremet, ki a menekülés zűrzavarában tőlünk még Újverbásznál elmaradt, 3 heti egymás keresése után megtaláltuk.

Lovaim kocsisokkal együtt az itteni papnál dolgoznak az őszi mezei munkáknál, amiért ő azt ígérte, hogy ezért és az esetleges téli előforduló munkákért úgy a kocsis, mint a lovakat kitartja, és esetleg a kocsis fizetéséhez is hozzájárul, míg Nagyszakácsiban tartózkodunk.

De őszintén megvallva, míg jövőd sorsunk el nem dől, én sem kívánkozom innen el, mert itt legalább együtt vagyunk nővéremmel és a még nálamnál is idősebb gazdasszonyommal, kik rám szorulnak, de én talán még inkább az ő gyámolításukra.

Drága Testvér! Egy nagy kéréssel alkalmatlankodom, ha terhedre ne esnék, légy szíves utánakérdezni, hogy a kalocsai egyházi hatóság nincs-e Budapesten képviselve, s ha igen, akkor a mellékelt levelet,^{XVI} mely nekem visszajött, odajuttatni. Ha azonban ez lehetetlen volna, akkor kérlek, értesíts engem arról is.

Téged imáimba zárva és hasonlót kérve hálás szeretettel ölel igaz testvéred:

Nagyszakácsi (Somogy megye), 1944. november 14.

Sebestény Antal^{XVII}

24.

Levél Krywald Ottónak⁶²

Kisdorog, 1945. augusztus 21.

(*Gévelt eredeti, MOL, P 1431, 22. d., 1. t., sz. n.*)

Laudetur Jesus Christus!

Kisdorog (Tolna megye), 1945. augusztus 21.

Méltóságos Prelátus Úr!

Drága Jóakaró Barátom!

Budapest ostromának kezdetével kénytelen voltam a levelezést megszakítani. Azóta sokat változott minden tekintetben a mi kicsiny világunk. Még Nagyszakácsiból szerettem volna írni Neked, de a postaforgalom szünetelt és arra is gondoltam, hogy talán Te is elmenekültél Budapestről. Végre sikerült a napokban egy Székelyfi Pál nevű Budapesten lakó esztergomi lakostól megtudnom, hogy most is a Sacré Coeur intézetben lakol. Bízom tehát a jó Istenben, hogy Budapest ostromát szerencsésen és egészségben élted át.

Mi is aránylag azt mondhatjuk, hogy a jó Isten tenyerén hordozott. S általában azt merem állítani, hogy 1941-től mindenki, aki velünk és letelepedésünkkel foglalkozott – dacára, hogy ezen dologban sok közreműködőt hibáztatunk – csak vak eszköz volt a jó Isten kezében. Úgy érzem, hogy a jó Istennek tervei vannak velünk; Nagyszakácsiban a fronttól 5 kilométernyire voltunk, sőt december 7-re virradó éjjel az oroszok utcai harcban el is foglalták a községet, de még azon nap vissza kellett vonulniok. December 7. és 8-ikát étlen-szomjan a menhelyeken töltöttük. Azontúl állandóan a legnagyobb ágyúdörgésben éltünk; ha az ágyúk nem

^{XVI} Nem találtuk meg.

^{XVII} A levél alján ceruzával írt megjegyzés: „Válasz XI/18.”

⁶² Megjelent: SERES, 2004. 45–46.

szólottak, már veszélytől tartottunk. Így telt az idő a nagyhétig. Virágvasárnap előtti nap átjártam Zala megyébe Esztergályra (Zalaapáti filiája), hol híveim egy része lakott és ezek rábeszéltek, hogy Húsvét 3-ik napján átköltözöm. De ember tervez, Isten végez: nagyszerdán a visszavonuló németek drága lovaikat ingyen elzabrálták. Ez nagy csapás volt rám nézve nemcsak a menekülés lehetetlensége miatt, hanem azért is, mert a lovakkal fuvaroztatva tartottam fenn magamat és háznépemet. Nagypénteken mise után, mint árvíz kezdtek az orosz csapatok felettünk átzúgni, de már Húsvét napján estére az utolsó csapatok is áthullámzottak; egyéb bajunk nem esett, csak annyi, hogy nagyszombatra virradó éjjel háromszor törtek be hozzám és raboltak ki. Azután ismét nyugtunk volt. Húsvét után 10 nappal kezdtek székelyeink Sopron, Veszprém, Fehér, Zala és Somogy megyékből délnek húzódni naponként 40-50 család, s kérdésemre azt felelték, hogy a nyilasok vagyonát osztó helyi bizottságok azt mondták, hogy a székelyek vonuljanak le Tolna megyébe, mert számukra ott van fenntartva a betelepítendő terület. Április közepén Nagyszakácsiból is felkerekedtek híveim, de én lovak hiányában nem mozdulhattam, hanem megkértem őket, hogy ha a kormány őket letelepíti, jelentsék be az én igényemet is, és azután jöjjenek értem vissza. Úgy is lett: drága híveim május 7-én felpakoltak engem is, és 9-én ideértem Kisdorogra (Tolna megyébe), hol engem egy kilakoltatott és táborba vitt Volksbundistának házába költöztettek. Azóta itt vagyok békében. A helybeli plébánossal nagyon jó viszonyban vagyunk, naponként misézem, és ha ő valahová megy, helyettesítem őt.

Jártam Pécsre a püspökhöz: Virág püspök⁶³ nagyon kedvesen és jóindulattal fogadott, kérésre iurisdictiont adott, mert itt velem 150 hadikfalvi család van, de alkalmazni nem akar senkit, új lelkeszségeket nem alapít, míg a helyzet és a viszonyok nem konszolidálódnak. De én már azt sem tudom, hogy várjam-e ezen jövődéli alkalmaztatásomat, vagy ne, mert én innen Kisdorogról nem szívesen mozdulnék el: tudniillik mivel sem fizetésem, sem nyugdíjam nincs, a telepítő bizottság a Tolna megyei földbirtokrendező tanáccsal egyetértve egy falusi házat és 15 katasztrális hold földet ígért nekem is mint telepesnek Kisdorogon azon esetben, ha ebbe az országos tanács is beleegyezik. Persze az árát nekem is mint telepesnek törlesztenem kell. Elég kétes kilátás, de jobb a semminél. Székely paptestvéreim hasonlólag csak az alkalmaztatás reményében dolgoznak: László Antal a telepítési irodában dolgozik, dr. Németh Kálmán Bátaszéken lakik, Demse Péter (a csángó) még menekülés közben a partizánok kezébe került, kik őt teljesen expropriálva a trianoni határon áttették, s most Jánoshalmán káplánkodik; Elekes Dénes Kalaznón lakik anyjával és testvéreivel, s onnan biciklin járja be a körülötte levő telepeket, mint egy vándor apostol. Van még 2 erdélyi székely papunk is: Csathó Gyula, ki Erdélybe nem ment vissza, pedig káplános plébániája volt, hanem itt maradt a mi ügyünkért és mint bonyhádi 2-ik káplán gondozza a Bonyhád körüli telepeket. A második a volt udvarhelyi káplán, Lónai. Fizetést egyikünk sem kap, hanem a püspök úgy intézkedett, hogy egyezzünk ki a telepeken levő hívekkel, kiket gondozunk. Ám magam is már sok telepet bejártam s mennék ugyan akár minden nap, mert „a lélek ugyan kész, de a test erőtlen”.

Vasárnapra (augusztus 26-ra) egybekértem az összes székely papokat, hogy egyet-mást megbeszéljünk és egyöntetűleg, egy akarattal járjunk el mindenben. Ez

⁶³ Virág Ferenc (1869–1958) egyházi főméltóság; 1926–1958 között pécsi püspök.

szükséges, mert székeink az államvagyonnak nyilvánított bundista vagyonokba lévén telepítve, nagyon sok ellenségük van még a bundista-mentő német származású papok közt is.

Az én véleményem az, hogy kár volt, hogy székeinket nem uradalmakra telepítették – mint azt a boldogult Teleky[!]⁶⁴ miniszterelnök akarta – hanem mint Bácskában a hadak országútjára, úgy itt az elkobzott német vagyonokba telepítve a politikába és pártusákba belekeverték.

Én magam öregségemre függök a levegőben, mint Mohamed koporsója: két éve kértem az én ex- és incardinatiómat; a jassii püspök elbocsátott, de rövidesen közbejött a mi menekülésünk Bácskából és így, mint a napokban Kalocsa írja, az én felvételemről csak úgy lehetne szó, ha híveimet a kalocsai egyházmegye területére telepítették volna. Jassyból tehát ki, de ide be nem.

Egészség dolgában – úgy veszem észre – hogy valamivel jobban állok, mint Bácskában, mert itt, ha meleg is van, a hegyes-dombos vidéken mégiscsak egészségesebb a levegő, mint a végláthatatlan síkságon.

Édes drága Barátom, ha soraimat megkapod, mert tudom, hogy sorsod nem volt, s ma sem a legaranyosabb, írd néhány sort magad felől. Bizony Budapest ostroma idején nagyon sokat aggódtam miattad. Ha az utazás nem volna ma még olyan veszélyes, legszívesebben magam utaznám meglátogatásodra.

Buzgó imáidat kérve és részemről is ugyanazt ígérve maradok szerető testvéred in Christo:^{xviii}

Sebestény Antal

25.

Levél Krywald Ottónak

Kisdorog, 1945. szeptember 11.

(*Gévelt eredeti, MOL, P 1431, 22. d., 1. t., sz. n.*)

Méltóságos Prelátus Úr!^{xix} Kisdorog, 1945. szeptember 11.
Szeretett Barátom!

Augusztus 26-áról kelt kedves lapodat örömmel vettem. Most, mikor éppen felelni akartam rá, betoppant hozzám Csathó Gyula (a volt torjai plébános) és így most egyik-másik dologban konkrétabb felvilágosítást adhatok, mint látogatása előtt tettem volna.

Nekem róla az a benyomásom van, hogy nagy kár, hogy a fiú kezdettől fogva nem volt a mienk: nagy műveltségű, széles látókörű, ügybuzgó, mélyen vallásos és önérzetes fiatal pap, aki a legnehezebb körülmények között is megtalálja az utat és irányt, melyen haladnunk kell. Beszélgetésünk veleje az volt, hogy nekünk ugyan most egyelőre a parasztpárt hatásköréből magunkat egészen kivonnunk nem lehet, mert ez dolgozik a mi telepítésünk érdekében, de arra kell töreked-

⁶⁴ Teleki Pálról (1879–1941) van szó. 1939. február 16-tól haláláig Magyarország miniszterelnöke. Az ő miniszterelnöksége idején indult meg a bukovinai székelek hazatelepítésének folyamata.

^{xviii} A levél alján Krywald Ottó kézírásával a következő bejegyzés olvasható: „11, 12, 13, 14/1945. IX. 26., 29. XII. 4., 6. Levelezések vele és a pécsi püspök úrral a telepések ügyében”.

^{xix} A megszólítás mellett ceruzával bejegyezve: „Válasz IX/26.”

nünk, hogy ezen politikai párt befolyásával szemben és a „német” katolicizmussal szemben fel kell építenünk és érvényre kell juttatnunk a magyar katolicizmus^{xx} frontját. Ezért ő máris érintkezésbe lépett a jezsuitákkal és az apácákkal a KALOT,⁶⁵ szívgyárda⁶⁶ és katolikus szövetkezeti működés életbe léptetése érdekében. Én mindenben egyetértek vele ezen dolgokban és egyben megkértem, hogy ezen ügyeket tartsa kezében mindnyájunk érdekében: mert ő, mint a mai kor gyermeke, ezekhez jobban ért, mint mi, kik Bukovinában olyan hosszú időn át ezek nélkül dolgoztunk, a magunk elszigeteltségére támaszkodva.

A hittankönyvek és énekművek dolgát is ketten beszéltük meg. Hogy ha módomban volna egyelőre 500 darab Grigor-féle Szent István Társulat kiadású katekizmust és szintén 500 darab „Szent vagy Uram” (A 12 pengő) énekművet küldeni, úgy az első szükségleten véleményünk szerint segítve volna.

Az augusztus 26-ára tervezett székely papi összejövétel sajnos nem sikerült: Elekes Dénes Zalában járt és nem tudott idejében visszaérkezni; dr. Németh Kálmán sürgönyileg mentette ki magát; Demsérről nem tudtam, hogy átjött ő is a kalocsai egyházmegyéből s így nem is hívtam; Lónai egyszerűen elfelejtkezett az összejövételről. Pedig nagyon jó lett volna egyet-mást megbeszélni, mert másnap (augusztus 27-én) Pécsre a Püspök Úrhoz szekerestem. Kisdorog mostani plébánosa ugyanis máshová pályázott és most Pécsre ment beesküdni. Vele mentem én is, magammal vive a Kalocsáról visszakapott jassy-i excardinatiómat, remélve, hogy az administrator kinevezését a püspök megmásítja, s mivel a község 2/3 része most telepített hadikfalvi, talán legalább administratornak kinevez engem. De másként történt. A püspök ismét szívesen fogadott s azt mondta, hogy ki is nevezett volna, ha a most kinevezett administrator nem volna sokkal nehezebb életviszonyok között, mint én. Ez tudniillik májusban menekült el az újból elveszített baranyai szögletből, mindegy ottveszett, s azóta rokonainál hányódik: gondoskodnia kellett tehát róla. A székely papok ügyét a helyzet konszolidálása után egyben akarja rendezni. Bizony nehéz dolog a bizonytalanság s ez még tartani fog, mert mindenikünk dolgát nem lehet egy kaptafára húzni: Elekes csak kölcsön volt adva Erdélyből Bukovinába, Csathó csak menekült Erdélyből, dr. Némethről nem tudom, kért-e Jassyból dimissiorialist; Lónairól, ki Kétyen van, semmit sem tudok, mert csak egyszer járt nálam; Demsét mint csángót Robu püspök soha sem akarta elengedni: ő a haditörvényszék elől szökött el; Németh György belgrádi egyházmegyei pap s ha nem tévedek, bunyevác származású s csak a bácskai Andrásmezőn volt székelyek közt alkalmazva: most ő is itt van a Tolna megyei Lengyelen a székelyek közt. Tehát ha ügyünket a püspök egy kalap alá veszi, az egyhamar nem lesz meg.

Ami engem illet, magam sem tudom, mit kívánnék inkább: biztos alkalmazást-e, vagy pedig biztos nyugalmat? Hála Istennek egészséges vagyok, de néha annyira kimerült és bágyadt, hogy képes volnék napokig feküdni. Bácskában ezen kimerültség (talán szívgyengeség) annyira állandó volt, hogy komolyan gondolkodtam

^{xx} Aláhúzás az eredetiben.

⁶⁵ KALOT = Katolikus Agrárfűségi Legényegyletek Országos Titkársága. 1936-ban a parasztszármazású katolikus fiatalok szervezésére és összefogására alakult egyházi társadalmi szervezet.

⁶⁶ A Jézus Szíve Gárda elemi iskolás gyerekeket tömörítő, katolikus hitbuzgalmi társadalmi szervezet volt. Romániában 1935-ben betiltották a tevékenységét. Ld. *Beszüntették a Szívgyárdisták egyesületét*. MN, 1935. február 23. 147.

a nyugalomba vonulásról. Mondtam is dr. Ijjasnak az én elképzelésemet: tudniillik Jassyból már nem várhatok semmit; tehát úgy akartam, hogy mivel 48 évig akárhol is a magyar ügyet szolgáltam, a magyar kormánytól kérek bizonyos évi kegydíjat. De Ijjas erről lebeszélte azon megokolással, hogy a kalocsai nyugdíjalap legnagyobb részét az érsek, káptalan, javadalmas apátságok, prépostságok teszik össze s csak nagyon kevés százalékát a lelkészkedő papság; tehát senki szemrehányást nem tenne azért, hogy én a szegény lelkészkedő papság keservesen összerakott filléreit harácsolom el. De most már más a helyzet: a kormánytól ma nem kérhetek, Kalocsáról kiszorultam, a pénz pedig annyira felhígult, hogy a régi alapok agyon-törpültek. Tehát akarva nem akarva állást kell vállalnom, csak kapjak. Mert az ígért 15 hold föld eltart egy földműves családot, kik maguk munkálják meg, de egy papot, ki mindent pénzzel kell megdolgoztasson, nem; s azonkívül az évi törlesztési részletek fizetése is ott van.

Kérded, édes Testvér Elekest, dr. Némethet, László Antalt, Széllt, Németh Györgyöt és Demsét.

- 1) Elekes 2 olyan községet kezel, melyek teljesen protestánsok voltak, tehát nincs templomuk. Mostanig táborigi mise volt, de most szándékoznak kápolnához jutni oly módon, hogy ezen célra fenntartott nagyobb háznak 2 szobáját egybeszakítják. Ez persze ideiglenes lesz.
- 2) Dr. Némethben megvan minden jószándék a maga módja és elgondolása szerint. Ő Bukovinában is állandóan a maga útját járta, s azt járja ma is. Ő lehet jó propagandista, tud a mai politikai helyzetekben tojástáncot járni; nem kérdez senkit, velünk nem beszél meg előre semmit, mivel Józseffelva leégésével általa indult meg a hazavándorlás lavinájának első hógolyója, mindenki a székely telepések vezetőjének ismeri s úgy is viselkedik, de ma már csak a józseffalviakkal foglalkozik, kikkel Bátaszéken lakik, és politizál. Állítólag sok ellensége van az itteni papság közt, kik minket sem igen kedvelnek, mert az úgynevezett hűségpárti papok, mióta minket a bundisták vagyonaiba helyeztek, nagy részben bundistamentőkké alakultak át. Olyan beszédek is járnak, hogy a bácskai partizánok ma is fennék a fogukat dr. Némethre, és mint a székely telepések vezetőjét igyekeznek még most is különböző trükkökkel kerülőúton is kézre keríteni, mert annak idején a bácsjózseffalvi plébánia területén élő bunyevácokat állítólag túl keményen kezelte.
- 3) Most írnak legfájóbb sebünkről: a László Antal ügyéről. Ő otthon derék buzgó fiú volt, de a bácsistensegítsi viszonyok nem voltak javára: fiatalon vezető szerep, sok munka, melynél női segéderők voltak. A meneküléskor még nem tudtam semmit, csak láttam, hogy a bácsistensegítsi zöldkeresztes védőnővel egy kocsin menekült. Hogy a Zala megyei Pacson együtt voltak-e vagy nem, azt nem tudom, de Húsvét előtt az oroszok előnyomulásakor Nagykanizsára menekült, hol valószínűleg együtt voltak a védőnővel. Mikor 3 héttel híveim után ide Kisdorogra hoztak híveim, akkor őt már Bonyhádön a telepítési irodában találtam alkalmazva. Feltűnt nekem, hogy nemcsak nem misézik, hanem fáma szerint még templomba sem jár. Ezért én őt kérdőre vontam, de ő kitérő feleletet adott, mely engem azon véleményemben erősített meg, hogy kerüli a bundistamentő papok társaságát, hogy az elvi különbségek esetleg személyes ellentétékké ne fajuljanak. Pár héttel

ezelőtt kérdegetni kezdtem hivatali főnökét, dr. Török Pált. Ő azt mondta, hogy néhány nappal azelőtt kellett minden alkalmazottnak az igazolására szolgáló kérdőíveket kitöltenie s ezek közt a László Antalén egyik rubrika úgy volt kitöltve, hogy „nős”. Rövidesen kellett volna a mi augusztus 26-iki megbeszélésünknek nálam megtörténnie, melyre azonban testvéreim közül csak Csathó jelent meg. De eljött Dr. Török Pál is László Antallal. A megbeszélés végén Török a legnagyobb sajnálattal adta tudtunkra (László jelenlétében), hogy László tényleg „nős”, és ezzel, ha hamarosan más alkalmazást nem kaphat – ha a dolog nyilvánosságra kerül –, nem csak botrányt fog okozni a székely telepések közt, hanem nagy ártalmára lesz az egész telepítési ügynek is. Még szerencsének nevezte azon körülményt, hogy az anyakönyvi hivatal nem kérdezte meg állása felől s így az ordo szóba sem került és László formális^{xxi} aposztáziát nem csinált. Mi megdöbbenve vettünk tudomást a dolgról, de változtatni nem csak nem tudtunk rajta, hanem az ő idejük rövidege miatt még az eseményt megtárgyalni sem tudtuk. Elmentek. Csathóval az ügyet megbeszélve azon eredményre jutottunk, hogy megkérünk Téged, légy szíves lépj érintkezésbe Szász Gerő volt csíkszeredai polgármesterrel, ki ma Budapesten a „Népgondozó Hivatal Telepítési osztályának vezetője” s kinek hivatala a Sas utca 12. alatt van (lakása: Honvéd u. 16.) és kérd meg a székely papok nevében és a telepítés érdekében, hogy minél hamarább helyezték el Lászlót Bonyhádról. Magam részéről pedig nagyon kérlek (erről Csathó nem tud), hozd helyette ajánlatba Csathó Gyulát, ki mivel vidéki székely híveit úgyis Bonyhádról pasztorálja, és túlterhelve nincs, bizonyosan tudom, hogy az ügy érdekében nem fogja ezen munkatöbbletet visszautasítani. De nagyon kérlek, a dolgot ne engedd dr. Bodor György⁶⁷ telepítési kormánybiztosra bízni, mert ő derék, jóakarátú ember ugyan, de mint kálvinista, a László ügyében nem fog semmi különös dolgot látni. Kenyér nélkül hagyatni a szerencsétlen fiút nem szeretném, mert mint volt káplánomat nagyon sajnálom, de áthelyezése^{xxii} okvetlenül szükséges.

- 4) Kérdezed édes Barátom, hogy mi van Szélllel. Vele már sok bajom volt Bukovinában is az ő heves természete miatt. Fürstenthali pap korában egymásra jöttek a fegyelmiek a hadügyminisztérium, kultuszminisztérium, haditörvényészek és egyházmegyei hatóságtól és ezek mind egy ügyben: ő tudniillik egy részeg leventeparancsnokot kirúgott a templomból. Természetesen megnyertük az ügyet, de Széllnek másfél évig várnia kellett a fizetése újratulására. Emlékszel, édes Barátom, hogy mikor Hadikkisfaluban a templomszentelés volt, melyen Te is ott voltál és Széll is ott volt mint ezen filialis-templom lelkésze, milyen levert és visszahúzódott volt. Akkor ő már a kalocsai egyházmegyéből ki volt utasítva. Az ok az volt, hogy valamelyik civil hivatalokkal összeeszeve valami államgyalázó szót ejtett ki és ezért a bel-

^{xxi} Aláhúzás az eredetiben.

⁶⁷ Bodor György (1904–1976) jogász, politikus. 1945-ben a Nemzeti Parasztpárt egyik szervezője, 1945–1946-ban a bukovinai székelyek dél-dunántúli letelepítését koordináló Országos Telepítési Hivatal vezetője.

^{xxii} Aláhúzás az eredetiben.

ügyminisztérium pörbe akarta fogni. De az egyházmegyei hatóság kérésére elállott attól azon feltétellel, hogy Széll kiutasíttassék. Azóta nem tudok róla semmit. Azóta Hadikkisfalut (Bajmok mellett), Hadikújfalut és Hadikörsöt az egyházmegye papjai pasztorálták.

Volnánk tehát a székelyek számára:

- 1) Dr. Németh Kálmán, tiszteletbeli vészprémi egyházmegyei esperes Bátaszéken.
- 2) Németh György Lengyelen.
- 3) Demse Péter Aparhanton.
- 4) Elekes Dénes *erdélyi kölcsönzött* Kalaznón *up. Hőgyész.*
- 5) Csathó Gyula *erdélyi, torjai plébános* Bonyhádon.
- 6) Lónay Ödön *erdélyi, székelyudvarhelyi káplán* Kétyen *up. Tolna.*^{xxiii}
- 7) Sebestény Antal Kisdorogon.

Rövidesen a püspök úr Bonyhádra összehív minket egy kis megbeszélésre. Ha ezen gyűlés meglesz, referálni fogok eredményéről. Kérek, édes jóakarató Barátom, bocsáss meg terjengős jelentésemért. Magamat és ügyünket ájtatos mementőidba ajánlva vagyok szerető testvéred in Christo:

Sebestény Antal

26.

Levél Virág Ferenc pécsi püspöknek

Bonyhád, 1945. szeptember 20.

(Gépelte másolat, MOL, P 1431, 22. d., 1. t., sz. n.)

Főtisztelendő Egyházmegyei Hatóságnak Pécs

Túlnyomó többségében Tolna megyében, Bonyhád környékén letelepített székelyek miatt, lelkipásztori szempontból is oly sok kérdés merült fel, hogy úgy a törzsökös papság, mint a székely papok, csak örvendhetnek a főhatósági intézkedésnek: központi kiküldött vezetésével tárgyaljuk meg közös ügyeinket.

Mi székely papok a világi székely vezetőket is meghallgatva, azonkívül, hogy a közös gyűlésen az alábbi véleményen vagyunk, az Egyházmegyei Hatóságot is tájékoztatjuk a következőkről:

Jelenleg nagy a zűrzavar. Miért?

A telepítés oly hirtelen jött, hogy természetszerűleg megzavarhatta a bundista erőszakoskodásokkal agyonkínzott hűségmozgalmiakat, köztük a papságot is. Hogy ki bundista és ki hűségmozgalmi, a telepítőket nem nagyon érdekelte. A székelyeknek hely kellett és ürítettek is helyet számukra. A megzavart németiség ösztönszerűleg papjai segítségét vette igénybe. A papság dicséretre méltóan oltalmazta is a bajba jutottakat, de közben kevés pap gondolt arra, hogy a telepes székelyek szintén katolikusok, ők is megkínzottak, ők is segítségre szorúlnak. A bizalmat az első időkben kellett volna megszerezni.

Közben megindult a rágalomhadjárat: a székelyek lusták, dologtalanok, tolvajok, dőzsölnek, hitvány, cigány népség. Bár nyilvánvaló volt, hogy a székelyek

^{xxiii} A dőlt betűs részek Krywald Ottó kézírásával beszúrva a szövegben.

nem tűrik, hogy őket csángóknak nevezzék, mégis még papok is, még most is csángózzák őket.

Így nagyon hamar elmérgesedett a helyzet és ennek gyümölcse az, hogy a székelyek a katolikus templomot német templomnak, a katolikus papot német papnak tekintik. Nem enyhítette a dolgot a magyar nyelvű istentisztelet bevezetése. Sőt a teljesen magyar istentisztelet sem, mert az ellenséges hangulatú németekkel egy helyen: a templomban, a mi székelyeink nem érezhetik otthonosan magukat.

A németek – sok helyen a bundisták is – rendszeren járnak a templomba, a székelyek azonban nem kielégítően. Emiatt több pap visszatért a németek nagyobb mérvű, német nyelvű istentiszteleti kiszolgálására. Ezt azonban székelyeink oknak tekintik a további templomból való távolmaradásra.

A bajt növelte a politikai szervezkedés. Nyilvánvaló, hogy a székelység most egyetemlegesen nemzeti parasztpárti. Világi székely vezetőink a párt hivatalos fel fogását vallják: ki innen minden némettel!

Népünk erkölcsi érzéke még töretlen, katolikus hitéhez nagyon ragaszkodik. A politikai szervezkedés férfaink egy részét megzavarta ugyan, de még mindenikkel lehet okosan beszélni. Minden attól függ, hogy egy helyileg el nem kötelezett, érdektelen egyházi és világi vezetőség veszi-e sorsuk további intézését a kézbe, vagy továbbra is helyükön maradnak azok, akik régtől összefortak a most bajba jutottakkal. A veszély egyik bizonyítéka az, hogy az egyháztól idegen elemek több ezres aláírással kérvényt nyújtottak be az illetékes helyre az iskolák államosítására. Tud-e erről a törzsökös papság, tett-e valamit ellene, de tehet-e egyáltalán valamit? Ebben az egyben mi, székely papok, magunkra hagyatva tehetetlenül állunk. Nagyon félünk, hogy a meg nem felelő kezelés miatt a nép velünk szemben is elveszíti bizalmát. Az esetleges aposztáziáért – amit a le nem tagadható nemzeti feszültség idézett elő és táplál – ki vállalja a felelősséget? Mi erre a veszélyre – kötelességszerűleg is – jó előre felhívjuk a figyelmet.

A helyzet most még nagyon nehéz, mert az összes bundisták falujukba visszatérhettek. Vagy a székelyekkel laknak egy fedél alatt, vagy rokonaiknál és ismerőseiknél húzódtak meg. Mentik a menthetőt, és jobban felborítják az amúgy is felborult vagyonzbiztonságot.

Tehát baj van mindkét oldalon.

Hibázott a székely papság is, mert már az elején szervezeten kellett volna fellépnie. Most látjuk, hogy csak minden másként történhetett volna. A bajok megszüntetésére vagy legalább enyhítésére a következőket ajánljuk:

1. Legalább mi papok értsünk egyet. Anyagi természetű dologgal: vagyonzmentés, vagyonzhoz juttatás, ne foglalkozzunk. Bízunk ezt jó katolikus hívekre. Se földigénylő, se más bizottságok és egyéb mentőakciók munkájában részt ne vegyünk.
2. Először bizalomra kell hangolni a népet. Ott, ahol a székelyek vannak, az istentisztelet nyelve legyen teljesen magyar. A hűségesek ugyanis magyarnak tartják, vagy legalább is vallják magukat, a bundistákhoz, a tulajdonképpeni németekhez lehet szólni máshol németül.
3. Az Erdélyben bevált szóránymissziós módszerrel a jezsuiták és az iskola-nővérek segítségével valamennyi községet sorra veszünk és lelkileg igyekszünk megközelíteni őket. Egyelőre az is súlyos kérdés, hogy legalább a székely papokhoz legyen bizalmuk, de hogyha ezt a munkát biztosítjuk, a missziós módszerrel megszületik sok minden.

Megtettük már a lépéseket a Jézus Szíve Népleányok letelepítésére. Gazdasági síkon is akarjuk székegyeinket és egyúttal a többi katolikusokat is erősíteni.

4. Számoljunk azzal, hogy székegyeink jelenleg anyagilag nagyon gyengén állnak. Jórészt kifosztott lakásokba kerültek. Jótéteti és egyéb beszolgáltatás számukra nagyon súlyos teher. A földeket ugyanis csak most kezdik birtokba venni. Tavaszon jórészt idegen földön dolgoztak, amit meg is műveltek, sokan megdézsmáltak.

Egyházi és iskolaadót az idén a rossz érzelmi hangoltság miatt sem várhatunk tőlük. Mi székegy papok, megélhetésünket a néptől várjuk, de ebben az esztendőben komoly segítséget nem kaphatunk.

5. Több helyen annyira elmérgesedett a helyzet, az egyházi vezetőkkel szemben annyira bizalmatlan a nép, hogy most már a jószándékú közeledést sem fogadja el. Áthelyezéssel, kölcsönös cserékkel, de főleg magyar nevű és magyar származású, helyileg nem érdekelt magyar papokkal lehetne igazán új életet teremteni. A köz érdeke itt nagy áldozatokat követel, de ezzel nem késlekedhetünk. Most még nem késő!

6. Mi székegy papok mint segéderők működünk. Szeretnők azonban, hogy ha a filiális jellegű községeket lelkészségekké szerveznék át és ezek vezetésével minket bíznának meg. A béke és a zavartalanabb munka biztosítására a hét székegy pap, a következő beosztással lehet segítségére a törzsköcs pap-ságnak:

Sebestyén Antal! papai kamarás úr lakik: Kisdorogon (a székegy családok száma: 150), Nagytábód (22 család), Kistábód (7 család), Szerdahely (7 család), Tevel (160 család), Bonyhádvarasd (90 család).

Dr. Németh Kálmán lakik: Bátaszéken (160 család), Palotabozsok 130, Véménd 102, Somberek 100, Himesháza. (*Hercegszabar 50*).^{xxiv}

Elekes Dénes lakik Kalaznón (105 család), Varsád (75 család), Diósberény (20 család), Hőgyész (85 család), Dúzs (60 család).

Demse Péter lakik Aparhanton (120 család), Izmény (90 család), Györe (25 család), Egyházaskozár (90 család).

Németh György lakik Lengyelen (60 család), Závod (50 család), Kisvejke (50 család), Nagyvejke (50 család), Mucsfa (75 család).

Csató Gyula lakik Bonyhádon (40 család), Majos (117 család), Hidas (170 család), Nagymányok (40 család), Kismányok (70 család), Cikó (160 család), Mőcsény (50 család), Kakasd (130 család).

Lónay Ödön lakik Kétyen (120 család), Zomba (120 család), Felsőnána (60 család).

Vannak még székegyek: Vaskút (77 család), Csátalja (130 család), Gara (65 család), Bácsalmás (50 család). Ezek idetelepítése várható és a még szét-szórtnan élők is a völgségi járásba akarják hozni.

^{xxiv} A dőlt betűs részek kézirással betoldva a szövegbe.

Célunk: hadd érezzék székelyeink, hogy kézben vannak, hogy a törzsökös papsággal egyetértésben élünk és egyesült erővel javukon dolgozunk. De lássa a német eredetű katolikus tábor is, hogy szent hitünk milyen nagy és erős kapocs, súlyos kérdések is megoldhatók a szent katolikus hit jegyében.

Illő tisztelettel:
Bonyhád, 1945. szeptember 20-án

A székely papság nevében:
Sebestény Antal
pápai kamarás

27.

Sebestyén Antal levele

Teleki Géza⁶⁸ vallás- és közoktatásügyi miniszternek

Kisdorog, 1945. október 9.

(*Gépelte másodlat, MOL, P 1431, 22. d., 1. t., sz. n.*)

Vallás- és közoktatásügyi miniszter úr!

Alulírott volt bukovinai székely római katolikus lelkész azon alázatos kérelmemet bátorlakodom előterjeszteni, kegyeskedjék nekem 48 évi szolgálatom után, melyet teljes egészében a külföldi magyarok érdekében teljesítettem, a magyar állam részéről némi nyugdíjat vagy évi kegydíjat adományozni.

Kérésem támogatására bátor vagyok felhozni:

A legelső (1883-ik évi) székely telepítés alkalmával, mikor a magyar állam az Al-Duna mellett bukovinai székelyeket telepített le (Székelykeve, Sándoregyháza, Hertelendifalva), vitt engemet a telepítő bizottság 3 más székely fiúval a bukovinai Andrásfalváról mint 9 éves elemi iskolai tanulót Budapestre, hogy a Bukovinában élő székelyek számára felneveltessem.

Neveltetésemet a nagyérdemű Szent László Társulat vállalta.

A Bukovinában kezdett elemi iskolámat Budapesten a III. ker. Kórház utca 9-ik szám alatti iskolában bevégezve, a Társulat az akkoriban (1885) hazafias neveléséről híres szatmári királyi katolikus gimnáziumba küldött, hol jó eredménnyel érettségiztem, 1893-ban.

Teológiai tanulmányaimat az erdélyi székely fiúk társaságában Gyulafehérváron végeztem, ahol a boldog emlékű Majláth Gusztáv Károly püspök 1897-ben pappá szentelt, és a Szent László Társulat szándékának megfelelően rögtön hazaküldött, hogy bukovinai véreim lelki javán munkálkodjam.

1897. szeptember 9-én a lembergi érsek józseffalvi káplánnak nevezett ki, mely állást 1899-ig (egyszersmind mint iskolaszéki elnök is) viseltem, mikor 1899. január 25-én ugyanazon plébánia adminisztrátora lettem.

1903. július 1-én Józseffalván mint plébánost installáltatott főpásztorom. Mint józseffalvi lelképásztoromnak, az ottani magyar nyelvű állami iskolaügyek kezeléséért a magyarok iránti rokonszenvéről ismert Bilczewski József lembergi érsek 1907. január 26-ikán dicsérő okiratot küldött, majd ugyanazon év június 30-án kanonoki ruha viselésére jogosított fel.

⁶⁸ Teleki Géza gróf (1911–1983) politikus. 1944. október 22-étől 1945. november 13-áig vallás- és közoktatásügyi miniszter.

Mint józseffalvi lelkipásztor (káplán, adminisztrátor, plébános) működtem 23 évig. 1920. október 1-én kinevezést kaptam a legnagyobb bukovinai székely plébániára, a 6000 lélekkel bíró Hadikfalvára.

1921. március 1-én a fennemlített Bilczewski érsek, mint az államilag Ausztriától elszakított és Romániához csatolt Bukovina apostoli adminisztrátora a generálvikár mellé mint ülnököt nevezett ki, majd ugyanazon év november 14-én mint ügyvezető alesperest bízott meg a rădăuți-i esperesi kerület vezetésével.

1926. november 27-én Twardowski Boleslaus lemergi érsek, mint Bukovina apostoli kormányzója, a lemergi egyházmegyében szokásos kitüntetéssel (rochetta cum mantoletta) ruházott fel.

Közben 1927. november 1-én elhalálozott a 4500 lelkes Istensegítség plébánosa, s mivel Bukovinában nem volt, kivel ezen állást betöltsék, 9 hónapig minden kápláni segítség nélkül ezen plébániát is adminisztrálnom kellett, míg az erdélyi püspök úr egy papot tudott nekünk ajándékozni.

Közben Bukovinát a Szentszék egyházilag is Romániához csatolta.

1930. október 4-én Robu Mihály jassy-i püspök a rădăuți-i esperesi kerület főesperesévé, majd ugyanazon év november 30-án a káptalannal nem bíró egyházmegye „consultor dioecesanus”-ává nevezett ki.

1933. október 26-án az egyházmegyei törvényszék bírójává nevezett ki főpásztorom.

1939. március 30-án Őszentsége XII. Pius Pápa[!] pápai kamarássá nevezett ki.

1940. december 3-án Robu püspök az oroszoktól el nem foglalt egész Dél-Bukovina főesperesévé rendelt.

Mikor 1940 őszén a bukovinai székelyek közt a hazatérési mozgalom megindult, dacára, hogy életem ideáljának tartottam a bukovinai székelyek hazatelepítését, mégis meghökkentem: 43 évet szolgáltam külföldön, s most mi lesz velem aggkoromban? Ha hazatérek én is velük, elvesztem a jassy-i egyházmegyében nyugdíj jogosultságomat, ha pedig nyugdíjam kedvéért külföldön maradok, a bukovinai székelyek unokái talán megvetéssel fogják nevemet emlegetni, mint aki anyagi jólétéért megtagadta nemzetét. Lesz tehát, hogy az Isten rendel! Híveimmel én is Bácskába telepedtem, és folytattam a hadikfalviak lelki gondozását Horthyvárán, majd az 1944. október 8-án történt menekülésünk után menekülésünk helyén a mai napig.

Józseffalván működtem 23 évig, a hadikfalviak közt 25 évig, tehát összesen 48 évig, mely idő alatt csak 3 évig volt kiegészítő káplánom.

Ha most – mivel a pécsi egyházmegye területére vagyunk letelepítve – a pécsi egyházmegye kötelékébe esetleg fel is vesznek, nem várhatom, hogy én, ki 72 éves koromban jöttem ide, az egyházmegye papjainak filléreiből összerakodott nyugdíjalapból nyerjek aggkoromban ellátást.

Az elmondottakra hivatkozva bátorodom kérésemet megismételni, hogy a vallás- és közoktatásügyi Miniszter Úr kegyeskedjék aggkoromra némi kegydíjat rendelni, mert külföldön is csak a magyar népet szolgáltam, mert – mint felsorolt előléptetésem bizonyítják – a magyar névre a külföldön szegényt nem hoztam, és mert az engem neveltető Szent László Társulat bennem nem csalódott.

Kisdorog (Tolna megye), 1945. október 9-én

Hazafias tisztelettel:
Sebestény Antal
római katolikus lelkész

28.

Levél Krywald Ottónak

[Kisdorog],^{xxv} 1945. október 9.

(*Gévelt eredeti, MOL, P 1431, 22. d., 1. t., sz. n.*)

Laudetur Jesus Christus

Méltóságos Prelátus Úr!
Szeretett jóakaró Barátom!

Szeptember 27-iki kedves levedre válaszképp két iratot mellékelek: az egyik az én privát ügyem, a másik azon konferenciára vonatkozik, melyet szeptember 20-ikán praesente episcopo tartottunk.

A gyűlést püspöki rendeletre a nagymányoki esperes hívta össze és ő is praesideált, de jelen volt az egyházmegyei irodaigazgató és később maga a püspök is. A gyűlés Bonyhádon volt, s egy pap kivételével jelen voltak mindazon plébánosok, kiknek plébániájában bukovinai székelyek is vannak, közülük csak dr. Németh hiányzott.

A fő kérdés mind akörül forgott, hogy miképp lehetne a székelyekbe bizalmat önteni a helyi plébánosok iránt. Természetesen míg az ok fennáll, addig az okozat meg nem szüntethető: a papok legnagyobb része elfogult és nem tud tárgyilagos lenni. Különösen két esperes, a bátaszéki és a zombai, nyugodt tárgyalás helyett állandóan a székelyeket támadták és a németeket, de különösen saját magukat tisztázták.

A gyűlés vége felé a püspök sajnálatát fejezte ki, hogy dr. Németh, a székely papság vezető embere nincs jelen, és így a székely papságnak egyöntetű és megformázott véleményét nem hallhatja. Erre én szintén sajnálatomat fejeztem ki dr. Németh távolmaradása fölött, de kijelentettem, hogy nekünk kimondott vezetőnk nincs, mert mi vezető nélkül is mindig mindent egymással testvériesen megbeszélve, egyöntetűen jártunk és járunk el. Dr. Németh – talán mivel Bukovinában is legtávolabb lakott tőlünk – mindenben egyedül és a maga útján járt és jár ma is. De mi most ezen konferencia előtt tanácskoztunk és véleményünket egybefoglaltuk. S ekkor felkértem Csathót, hogy a mi tanácskozásunknak a kérvény alakjában lefektetett jegyzőkönyvét olvassa fel, egyben pedig a felolvasandó (itt mellékelt) irat egy példányát a püspöknek átnyújtottam. Az irat felolvasását érdeklődve hallgatták, azonban több pontban nem értettek velünk egyet. Így mindjárt az 1) pont ellen a bátaszéki esperes demonstrált: az ő véleménye az, hogy maga magát kellene arcul köpnie, ha híveinek a vagyonmentésben segítségére nem sietne. Az 5.) pontot az irodaigazgató kifogásolta, mint ami a parochusok immobilitásán [!]^{xxvi} kívül is sok nehézségbe ütközik. A 4.) pont volt a legtöbbnél a punctum saliens, de mi erről nem tehetünk. A 3.) és a 6.) pontot a püspök szívesen fogadta s egyben megbízott minket, az illető telepeknek legalább havonkénti meglátogatásával. Azonkívül felszólított minket, hogy tekintettel a mai politikai irányzatra, a politikába active ne avatkozzunk, amit mi szíves örömet megígértünk.

A gyűlés után mi székely papok megegyeztünk magunk közt, hogy minden hónap első hétfőjén Bonyhádon egybegyűlünk székelyeink ügyeinek megbeszélésére. Azóta október 1-én volt az első hétfő, melyen a két Némethen kívül a többi

^{xxv} A levélen a címzés helye nincs feltüntetve.

^{xxvi} Nyilván immobilitásán.

5 székely pap jelen volt. Tudomásul vettük, hogy az iskolanővérek Csathó meghívására Majosra megérkeztek, hol egyelőre mint az imahely gondozói lakást és a harangozónak járó 5 hold földet kapták.

Továbbá elhatároztuk, hogy Hidason az andrásfalvi kálvinistákkal együtt telepített istensegítsi katolikusok és a Kalaznón levő istensegítsi katolikusoknak Majosra való áttelepítését kérjük, hol plébánia alakulhat, és Elekes Dénest kérjük, hogy ezen áttelepítéssel egyszerre tegye át lakását ő is Majosra. Ez különösen azért szükséges, mert a Hidason levő andrásfalvi kálvinistákhoz a telepítő bizottság még anyaországbeli kálvinistákat is akar telepíteni, miáltal az ottani istensegítsi katolikusok a kálvinista többségbe fulladnának.

Nagyon resteltem, hogy az összes papság előtt voltam kénytelen kinyilatkoztatni, hogy dr. Németh nem vezetője a székely papoknak, de ez szükséges volt annak demonstrálására, hogy mi sem a politika terén, sem másképp nem értünk vele egyet, s hogy lássa legalább az egyházmegyei papság, hogy mikor Németh magát reklamírozza, az nem mindig a közös ügyünk.

László Antallal mostanság nem találkoztam, s mivel Csathó Bonyhádon lakik, s vele gyakran találkozok, továbbá Lónai Ödön Lászlónak osztálytársa, megkértem a fiúkat, hogy próbálják meg Antinak lelkére beszélni. De nem sokat reménylek, mert a fiú állítólag nagyon be van fonva: állítólag már gyerek van, ha pedig az aszszony nem akarta volna mindenképp behálózni, ő mint zöldkeresztes védőnő, bizonyosan tett volna valamit a gyermekáldás ellen.

Mialatt soraimat írom, érkezett meg a kerületi esperes útján a pécsi püspök úr levele, azaz az én kinevezésem, melyben a püspök úr ezt írja: „Jelen soraimmal felkérem és megbízom Nagyon tisztelendőségedet, [!] hogy a kisdorogi plébániát és javadalmaikat – minthogy a kinevezett adminisztrátor anyagi nehézségei miatt nem fogadhatta el – adminisztrátori minőségben a kerületi esperesnél átvenni és további intézkedésig ellátni szíveskedjék”. Tudniillik plébánosunk más helyre pályázott s erre a plébániára október 15-ig a pályázat ki van írva. Ha tehát október 15-ig ide valaki pályázik, akkor az én pünkösdi királyságom csak 2 hétig tart.

Azért kérek, hogy a kultuszminiszterhez intézett kérvényemet légy szíves átadni, hogy esetleg 2 szék közt a földre ne üljek.

Magam eddigi szerető jóindulatodba ajánlva vagyok szerető testvéred in Christo:

1945. október 9.^{xxvii}

Sebestény Antal

29.

Levél Krywald Ottónak

Kisdorog, 1945. október 25.

(Kézírásos eredeti, MOL, P 1431, 22. d., 1. t., sz. n.)

Laudetur Jesus Christus!

Méltóságos Prelátus Úr!
Kedves Barátom!

Folyó hó 19-iki lapodat nagyon köszönöm: éppen kapóra jött. Tudniillik tegnap 24-én járt nálam egy Singer József nevű egyházmegyei pap, lovászhetényi fiatal plébá-

^{xxvii} Kézírással betoldva a szövegbe.

nos érdeklődni a plébánia felől. Többi között elmondta, hogy ő püspöktől kérte ezt a plébániát, de a püspök, aki jóindulattal viseltetik irányomban, hozzám küldte, hogy tőlem tudja meg, vajon az én megélhetésem biztosítva van-e, ha ő a plébániát másnak adja. Én megmondtam neki, hogy ha a püspök az én nyugdíjaztatásom ügyében a kormánynál közbejár, akkor szívesebben fogadnám a nyugdíjat, mint a plébánia adminisztrálását, mert engem úgy korom, mint a menekülés fáradalmi és izgalmai, valamint a napról napra erősebben fellépő reumám annyira megviseltek, hogy a kötelező^{xxviii} munka már sokkal nagyobb megerőltetésembe kerül, mint egy év előtt Bácskában. Ha a nyugdíjat megkaphatnám, azon esetben is Kisdorogon maradnék és az itteni plébánosnak erőmhöz képest mindig szívesen volnék segítségére.

Vendégem távozta után rögtön írtam Pécsre a Kegyelmes úrnak is, ugyanazt mondva neki is, mint Singernek és hogy a Kegyelmes úr lássa, hogy az ügyet neki kell előterjeszteni a kormánynál, mellékeltem a Te lapodat is.

Most csak arra vagyok kíváncsi, hogy vajon arra, hogy a püspök felterjeszthesen, nem szükséges-e, hogy itt incardinálva legyek, mert én a mostani zürzavaros politikai helyzetben még nem merek bízni 100%-osan a telepítés ilyen formájában s azért, ha csak nem szükséges, még nem szívesen incardináltatnám magam.

Azonkívül a püspöknek azt is megírtam, hogy én egy kérvényt máris hozzád küldtem, de azt nem tudom, hogy vajon Beresztóczy Öméltósága elfogadta-e a kérvényt vagy nem.

Mint mondám, sokkal szívesebben fogadnám a nyugdíjat, mint a plébánia adminisztrálását, de nem tudom, hogy mit fognak mondani testvéreim a dologhoz, mert azok örültek, hogy a püspök kinevezett, mert kinevezésemmel tudomást vett rólunk az egyházmegye is és remélik, hogy ez csak a kezdet lesz, s utánam következik a többi is. De ha az én nyugdíjügyem sikerül, akkor ide, a nagyobb rész ma székelyekből álló plébániára ismét egy német nevű és származású pap kerül. Igaz, hogy jelenlétem egy kissé ellensúlyozni fogja a nép bizalmatlanságát, de mégis jobb lett volna, ha nem lett volna szükséges a német származású pap.

Nagyon szerettem volna egyszer hozzád Budapestre felrándulni, de a mostani nehéz utazási körülmények állandóan visszariasztanak.

Ha ügyemben valami megmozdulás történik, légy szíves engem értesíteni.

Itt a földigénylő bizottság most osztja a földet, s ezen alkalommal kieszközöltem én is a mindenkori pap számára 15 katasztrális hold földet, a kántortanítónak 10 holdat, a sekrestyés-harangozónak pedig 5 holdat.

Magunkat további jóakaratodba ajánlva szeretettel ölel testvéred:^{xxix}

Sebestény Antal

^{xxviii} Aláhúzás az eredetiben.

^{xxix} Kézírással betoldva a szövegbe a válasz dátuma: „X/8.”

30.

Levél Krywald Ottónak

Kisdorog, 1945. november 16.

(*Gépelte másodlat, MOL, P 1431, 22. d., 1. t., sz. n.*)

Laudetur Jesus Christus Méltóságos Prelátus Úr! Kisdorog, 1945. november 16-án
Kedves Barátom!

Éppen írni akartam Neked, amikor folyó hó 8-iki szíves leveledet megkaptam. Előzőleg október 19-iki lapodat ugyanazon hó 23-ikán kaptam meg és akartam rá válaszolni, de az események olyan sietve követték egymást, hogy a levelek mind post festa érkeztek volna.

Rövidesen beszámolok az egészről: a kegyelmes Püspök úr október 2-iki dátummal nevezett ki adminisztrátornak, október 23-ikán kaptam meg szíves értesítéset, hogy a papok nyugdíjazását az állam vállalja, ha a püspök előterjeszti, október 24-én jött hozzám Singer József azzal, hogy ő a püspöktől jön érdeklődni a plébánia felől és arról, hogy én maradni akarok-e mint adminisztrátor vagy nem. Erre én azt feleltem, hogy ha a kegyelmes úr felterjesztésével lehetővé teszi az én nyugdíjaztatásomat, bármely pillanatban kész vagyok visszalépni. Ugyanezt még azon nap megírtam a püspöknek is. Erre pár nappal utána megkaptam tőle felmentésemet, melynek másolatát itt mellékelem. Most elértem ahhoz, mit neked írni akartam:

Ahogy én a püspök leveléből értem, a pécsi egyházmegye nyugdíjazott papjai nyugdíjukat az egyházmegye nyugdíjalapjából kapják, de az állam a pénz devalvációjára való tekintettel pótlékot ad (14220 pengő) havonként. Tehát az említett összeg nem a teljes nyugdíj. Ez nekem egy kis gondot okoz a pénz további zuhanása esetére, de még azon kikötés is, hogy ezen nyugdíjat csak addig kapom, míg a pécsi egyházmegye területén vagyok. De mi lesz azon esetben, ha engem a székelly bujdosó sors a mai zavaros időkben népemmel együtt tovább sodor? Mert én népemet a nyugdíj kedvéért el nem hagyom, még ha éhen halnék sem. Mikor én a nyugdíjért kérvényemet a Te szívességed igénybevételével benyújtottam, arra gondoltam, hogy a mi bukovinai közalkalmazottaink (tanítók, vasúti alkalmazottak, postaaltisztek stb.) itt az államtól úgy kapják nyugdíjukat, mintha itt szolgáltak volna, és akárhová kerülnek, megkapják; és így szeretném én is, mert dacára, hogy mint pap, én is éppen úgy szolgáltam a magyar ügyet, mint bármelyik tanító. Tehát nem a pap kér nyugdíjat, hanem a magyar munkás.

Tehát nem lehetne-e az én ügyemet valahogy ilyen formában beállítani?

Úgy-e édes Barátom, mennyit alkalmatlankodom! De azt gondolom, ha egyszer valamely irányban egy ügy elindult, később bajos azt más, esetleg jobb vágyra terelni.

Nem tudom édes Barátom, hogy a katekizmusokat megköszöntem-e. Fogadd értük legmelegebb köszönetünket. Már rég elosztottam, de a többiek tanácsára nem 7, hanem csak 5 felé, mert a 2 Németh olyan községekben vannak, hol más pap van és így az iskolában nem ők intézkednek.

László, mint értesültünk, az asszonyt és gyereket is Bonyhádra hozta. Mi kértük a legutolsó gyűlésünk alkalmával is a „Székely Szövetkezet” vezetőségét (eddig Kormánybiztosságnak hívták), hogy a botrány miatt adjanak neki más helyen al-

kalmazást, máskülönben magasabb fórumhoz fordulunk orvoslásért. Úgy sajnálom azt a fiút, mintha az én magam fia volna, mert szegély bizonyosan úgy lett befonva, beugrasztva.

Magamat és népünk ügyét buzgó imáidba ajánlva vagyok szerető testvéred:

Sebestyén Antal
lelkész^{xxx}

^{xxx} Kézírással a szövegbe toldva: „Válasz XI/30. Krywald”

Rövidítések és irodalomjegyzék

1. Források

- MOL Magyar Országos Levéltár
P 1431 Szent László Társulat levéltára
17. d., 1. t.
18. d., 1. t.
22. d., 1. t.
29. d., 7. t.
30. d., 12. t.
K 64 Külügyminisztérium Politikai Osztályának rezervált iratai
95. cs., 1942/27. t.
- MTAK Magyar Tudományos Akadémia Kézirattára
Ms 10.528 Szent László Társulat iratai

2. Szakirodalom

- ALBERT
1983 ALBERT Gábor: *Emelt fővel*. Budapest, Szépirodalmi, 1983. (*Magyarország felfedezése*)
- FOKI–SOLYMÁR–SZÓTS
2000 FOKI Ibolya–SOLYMÁR Imre–SZÓTS Zoltán: *Források a bukovinai székelyek történetének tanulmányozásához*. Szekszárd, Babits, 2000.
- FORRAI
2006 *Hadikfalva falukönyve 1799–1874*. Közreadja FORRAI Ibolya. Budapest, Néprajzi Múzeum, 2006. (*Fontes Ethnographie – A Néprajzi Múzeum Forráskiadványai*, 9.)
- HRENCIUC
2006 HRENCIUC, Daniel: *Maghiarii în Bucovina (1774–1941)*. Iași, Princeps Edit, 2006.
- LÓRINCZ
1986 LÓRINCZ Imre: *A bukovinai Istensegústől a völgyégi Majosig*. A kéziratot sajtó alá rendezte, az előszót írta és a szómagyarázatokat készítette KÓKA Rozália. Budapest, Magvető, 1986. (*Tények és tanúk*)
- MAKKAI
2000 MAKKAI Béla: *Magyarsággondozás Bukovinában*. In: *Kisebbségkutatás* 9 (2000) 3. sz. 446–477.
- MERK
1997 MERK Zsuzsa: *A katolikus egyház és a bukovinai székely telepítés a Délvidéken (1941–1944)*. In: *Cumania. A Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Múzeumi Szervezetének Évkönyve*. 14. Szerkesztette BÁRTH János. Kecskemét, Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Múzeumi Szervezete, 1997. 41–64.

- NÉMETH
1943 NÉMETH Kálmán: *Százezer szív sikolt. Hazatért és hazavágyó magyarok verőfényes golgotája*. Bácsjózseffalva, „Zenélő Kút” Könyvműhely, 1943.
- SEBESTYÉN
1989 SEBESTYÉN Ádám: *A bukovinai székelység tegnap és ma*. Szekszárd, Tolna Megyei Könyvtár, 1989.
- SERES
2004 SERES Attila: *Bukovinai székely exodus 1944–1945*. In: *Rubicon* 15 (2004) 7. sz. 42–46.
- 2005 SERES Attila: *Moldvai csángók és erdélyi románok a magyar kormányok politikájában a 19–20. század fordulóján (1895–1902)*. In: *A Kárpát-medence népeinek együttélése a 19–20. században*. Szerkesztette EGRY Gábor–FEITL István. Budapest, Napvilág, 2005. 457–476.
- 2009 SERES Attila: *Péter Gergely moldvai kántor története 1937–1940*. II. rész. In: *Moldvai Magyarság* 19 (2009) 1. sz. 16–17.
- VINCZE
2001 VINCZE Gábor: *A bukovinai székelyek és kisebb moldvai csángó-magyar csoportok áttelepedése Magyarországra (1940–1944)*. In: *Pro Minoritate*, 3. új évf. (2001) 3. sz. 141–187.

3. Napilapok

- KÚ Keleti Újság
MN Magyar Nép
NÚ Nemzeti Újság
ÚG Újság